

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
з дисципліни «Філософія»
(для студентів всіх напрямів і спеціальностей)
Електронне видання**

**ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
світової філософії та естетики
протокол № 10 від 30.05. 2014р.**

Сєвєродонецьк, 2014

УДК 130

Методичні вказівки з дисципліни «Філософія» (для студентів всіх напрямів та спеціальностей) / Розроб.: А.Д. Чаус. – Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 77с.

Укладач:

А.Д. Чаус, доц., к.ф.н.

Відповідальний
за випуск

В.К. Суханцева, проф., д.ф.н.

Рецензент

О.М.Єременко, проф., д.ф.н.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета. Ознайомити студентів з основними досягненнями історії світової та вітчизняної філософської думки, розкрити сутність основних напрямків та проблем в історії філософії, їх еволюцію та значення, акцентувати увагу студентів на тому, що розвиток історії філософії – це культурологічний процес, показати, що історія філософії є відкритою комунікативною системою, системою спілкування – як філософів, так і проявів філософії в культурі. Вивчення курсу “Філософія” передбачає з’ясування сукупності поглядів на світ в цілому та ставлення людини до цього світу, в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, соціальних проблем буття.

Завдання. Вивчення історії філософії та її органічної складової – історії української філософії, ознайомлення з найбільш відомими авторами філософських систем, їх головними працями; сприяння гуманізації освіти через засвоєння досягнень сучасної філософії, інформації про світ в цілому і ставлення людини до цього світу; вивчення комплексу принципів пізнання як загального методу пізнавальної діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- предмет, структуру, категоріальний апарат і науковий статус філософії;
- етапи розвитку світової філософії, історію виникнення та розвитку вітчизняної філософської думки;
- основний зміст усіх розділів, напрямки історико-філософської думки;
- класичну і сучасну вітчизняну та світову філософію;
- особливості філософського способу мислення;
- основні теорії світової історії філософії;
- найважливіші персоналії філософії;
- зміст основних першоджерел філософії;

- сучасні підходи до вирішення класичних філософських проблем;

вміти:

- читати та аналізувати філософську спадщину, основні напрямки історико-філософського процесу;
- орієнтуватися в основних філософських течіях;
- написати реферат і виступити з ним перед аудиторією;
- аналізувати факти та явища, що відбуваються в суспільстві, на підставі філософського світогляду, вести діалог, полеміку чи дискусію з приводу загальних засад життєдіяльності людини;
- аналізувати свою професійну діяльність та її результати в контексті філософського бачення світу;
- використовувати філософські засади в аналізі сучасних масово-інформаційних технологій

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ

ЛЕКЦІЯ №1. ФІЛОСОФІЯ, КОЛО ЇЇ ПРОБЛЕМ ТА РОЛЬ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА

План

Поняття світогляду. Світогляд як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія.

Особливості філософського світогляду. Філософія в системі культури.

Основні функції філософії.

Філософія і світогляд – це взаємопов'язані поняття. Перш ніж розглядати філософію як феномен духовного життя суспільства та її роль у життєдіяльності соціуму та особистості, проаналізуємо поняття світогляду. Вихідними світоглядними поняттями є "світ" та "людина". Співвідношення "людина – світ" охоплює все розмаїття філософської проблематики.

В сучасній філософській літературі **світогляд** визначається як система гранично узагальнених поглядів людини на світ, на себе та своє місце у світі. На вашу думку, що впливає на формування цієї системи поглядів?

Очевидно, що світогляд має свою внутрішню структуру з багатьма елементами. Елементи світогляду – це, перш за все, ідеї, понятійні образи, які створюють певну картину світу. Враховуючи це, виникає оцінка особою себе, свого життя у світі. Поступово формуються ідеали (тобто розуміння всезагальних уявлень про благо, істину, красу, користь). Саме ідеали об'єднують ідеї та життя. Духовним ядром світогляду є переконання, які виявляються в життєвій позиції особистості. Підкреслюючи особистісний, індивідуальний характер світогляду, не слід забувати, що кожна людина належить певній групі, народу, історичному часу. Світогляд індивіда так чи інакше пов'язаний з ідеями, цінностями, ідеалами інших людей, суспільства в цілому, а значить, є соціальним, культурно-історичним утворенням.

Суб'єктом (носієм) світогляду може бути не лише індивід, а і соціальна група, суспільство на даному етапі свого розвитку, навіть цивілізація.

У функціонуванні світогляду тісно переплітаються інтелектуальні, емоційні та вольові компоненти. У зв'язку з цим емоційно-психологічну характеристику світогляду часто називають світовідчуттям, а пізнавально-інтелектуальну – світорозумінням.

Крім елементів, доцільним є аналіз рівневої структури світогляду. Прийнято розрізняти побутовий та науковий рівні світогляду. Охарактеризуйте особливості цих рівнів, їх взаємодію та взаємовплив. Наведіть приклади тлумачення певних явищ із точки зору побутового та наукового рівнів.

Визначаючи роль світогляду в житті людини та суспільства, його називають способом духовно-практичного освоєння світу. Чому? Як духовний феномен світогляд, перетворюючи зміст свідомості в переконаність, формує принципи життя, які й визначають характер практики. Дієву, практичну силу надає світогляду також наявність у його структурі ідеалів як вирішальних життєвих цілей. На їхньому узагальненні створюється загальний життєвий план, за яким уже слідує діяльність. Крім цього, світогляд впливає на норми поведінки, на відношення людини до праці, до інших людей, на побут, смаки та інтереси. Це свого роду духовна призма, через яку сприймається й переживається все оточуюче.

Протягом життя змінюється світогляд людини. За аналогією, історія також проходить певні стадії розвитку – йдеться про культурно-історичні типи світогляду. У цьому контексті розглянемо *міфологію, релігію та філософію*.

Міфи є базисним феноменом людської культури. Утворюючи міфи, люди виражали своє світорозуміння, мовою міфів людина інтерпретувала себе, суспільство, світ. Характерними рисами міфів є: оперування чуттєво-конкретними, наочними образами; антропоморфізм; анонімність; опора на довірливе сприйняття. У міфах поєднувалися земне та космічне, природне та суспільне, родове та індивідуальне, життя та смерть.

Міфологічний світогляд вважається вихідним для всіх інших типів світогляду. Розпад міфів дослідники пов'язують із процесом осмислення міфом самого себе, тобто рефлексією. Які міфи ви знаєте? Чи присутня в міфах логіка

мислення? Як міфи вплинули на мистецтво? Чи зберігається цей тип світогляду в наш час?

Ускладнення суспільного життя, соціально-економічні зміни, раціоналізація міфу привели до формування інших типів світогляду – релігії та філософії.

Релігія, як і міфи, шукає відповіді на "вічні" питання: що є світ? Якою є доля людини у світі? Чому приходить смерть? і т.п. Особливості релігійного світогляду: чіткий розподіл світу на поцейбічний та потойбічний; вплив надчуттєвого на долю людини; неможливість раціонального пізнання Бога; абсолютна віра у правильність релігійних догм. Релігія – це встановлення зв'язку, єдності світу людей з божественним світом засобами віри, молитви, одкровення, містичних почуттів. Віра є впевненість у тому, на що сподіваєшся, переконаність у тому, чого не бачив. Предмет віри не є самоочевидним, проте сам акт віри його таким робить. Істини релігії не можна аналізувати розумом, вони або приймаються серцем людини, або не приймаються.

Релігія має багато форм та різновидів. Які світові релігії ви знаєте? Чому релігія є складнішим типом світогляду у порівнянні з міфом?

Філософія завжди протиставляла себе і міфу, і релігії, і мистецтву. Розглянемо специфіку філософії як особливого типу світогляду.

З моменту свого виникнення у другій половині першого тисячоліття до нашої ери філософія претендувала на досягнення світу як цілого, на пошуки єдності у багатоманітному універсуму.

Філософія як тип світогляду проявляє себе у повсякденній свідомості людей у вигляді максим життєвої мудрості, притч та афоризмів. Не всіх людей можна вважати філософами, а лише тих, хто аналізує не звичайні, звичні життєві ситуації, а граничні їх прояви. На відміну від міфів філософія є особистісною та елітарною формою творчості. Платон і Августин, Декарт і Гегель, Шопенгауер і Хайдеггер залишили свій неповторний погляд на одвічні людські проблеми в історії філософської думки. Особливостями філософського мислення вважають також: раціональне осмислення й розуміння світу та

людини; оперування всезагальними законами, поняттями та категоріями; плюралізм думок та концепцій; системність.

Природа філософії парадоксальна. Цей тип світогляду в абстрактному вигляді формулює проблеми реального людського життя. Філософія справді працює з граничними абстракціями типу *"людина"*, *"світ"*, *"свідомість"*, *"буття"* тощо, але ці категорії є такими теоретичними утвореннями, які тією чи тією мірою, у тих чи у тих формах безпосередньо торкаються кожного з нас, оскільки йдеться про смисложиттєві питання людського існування.

В різні історичні епохи філософські проблеми відтворюються по-різному в залежності від рівня розвитку та потреб суспільного життя. Змінюються постановка традиційних філософських проблем, форми аргументації та відповіді. Незмінним залишається лише всезагальний, граничний характер проблем, які вирішуються. Як на початку свого розвитку, так і в наш час, філософія втілює в собі всю сукупність наявного знання, залишається теоретичним сумлінням і критичною самосвідомістю культури.

Література пропонує нам безліч визначень предмету філософії. Філософія визначається як теоретична частина світогляду, як методологія пізнання, як знання про світ у цілому, як форма ідеології, як наука про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства та мислення. Різні філософські напрямки роблять акцент на різних проблемах людського буття, чим і пояснюється розмаїття дефініцій предмету філософії. Дискусійним є також статус філософії як науки. Багато дослідників вважають, що філософія не є наукою. Ми підтримуємо компромісну позицію, згідно з якою філософія є особливим типом діяльності людини, що відрізняється від науки, але тісно пов'язана із становленням та розвитком науки як форми суспільної свідомості.

З I тис. до н.е. філософія є невід'ємною складовою людської культури. Філософія – сукупний досвід духовного розвитку людства. Філософські узагальнення виникають на ґрунті осмислення результатів пізнання, зафіксованих у різних галузях науки, а також усієї сфери суспільної свідомості

(мистецтві, моралі, політиці). Усе це загалом і складає культурне поле, на якому виникає і живе філософія.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1.

Філософія, коло її проблем, роль в житті суспільства і людини

План

1. Сутність і структура світогляду. Його основні історичні типи.
2. Специфіка філософії як знання і світогляду.
3. Проблема методу у філософії. Історичні форми постановки і вирішення основного філософського питання.
4. Місце і роль філософії в житті суспільства і людини.

Ключові поняття: *філософія, світогляд, світ, світовідчуття, світорозуміння, міф, релігія, наука, онтологія, гносеологія, аксиологія, етика, естетика, соціологія, політологія, матеріалізм, ідеалізм, дуалізм, плюралізм, монізм, суб'єктивізм, об'єктивний, буття, пізнання, цінність, духовність, антропологія, діалектика, метафізика, свідомість, мудрість.*

Питання для самоконтролю

1. Які основні структурні елементи світогляду?
2. Які основні історичні типи світогляду склалися в історії людства?
3. У чому полягає сутність наукової картини світу?
4. Як співвідносяться філософія і наука?
5. Які джерела та особливості філософського знання?
6. Назвіть функції філософії?
7. Яке місце посідає філософія в системі культури?

Питання для міркування

8. Чому людина постає як вища цінність у системі філософського знання?
9. Чому загальна картина світу прагне бути завершеною в світоглядних уявленнях людей?
10. Як ви розумієте твердження про те, що «філософія змушена вічно народжуватись у кожному новому поколінні»?

Рекомендована література

Основна

1. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 7-36.

2. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Новий світ -2000, Магнолія плюс, 2003. – С. 18-36.

3. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 8-24.

4. Причепій Є.М, Черній А.М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2006. – С. 9-35.

5. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 11-22.

Додаткова

□ Глядков В.А. Философское сознание / В.А. Глядков; Рос. акад. наук. Каф. философии. – М.: Б.и., 1998.

□ Келигов М. Ю. Философы о философии. – Ростов н/Дону: Свет, 1995.

□ Кессиди Ф.Х. От мифа к логосу. – М.: Мысль, 1972.

□ Мамардашвили М.К. Введение в философию // Мамардашвили М.К. Необходимость себя. Введение в философию: доклады, статьи, философские заметки / Ю.П. Сенокосов (сост., общ. ред.). – М.: Лабиринт, 1996.

□ Рассел Б. Проблемы философии. Пер. с англ. / Общ. ред., послесл. и примеч. А. Ф. Грязнова. – М.: Республика, 2000.

□ Яковенко Б. В. Что такое философия // Мощь философии. – СПб.: Наука, 2000.

Завдання для самостійної роботи

1. Чим світогляд відрізняється від знання?
2. Причини виникнення філософії.
3. Сутність і основні види філософування.
4. Співвідношення філософії і науки.
5. Основні функції філософії.

Теми рефератів

1. Сутність і основні функції світогляду.
2. Міфологічний і релігійний світогляди.
3. Специфіка філософського освоєння дійсності.
4. Основні закони діалектики.
5. Структура філософії.

Опрацювання першоджерел

- Виндельбанд В. Что такое философия // Виндельбанд В. Избранное: Дух и история / Пер. с нем. – М.: Юристь, 1995.
- Маритен Ж. Философ в мире. – М.: Высшая школа, 1994.
- Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – М.: Наука, 1991. – С. 51-192.
- Рассел Б. Что такое философия? // Бертран Рассел. Искусство мыслить / Общ. ред., сост. и предисл. О.А. Назаровой; [Пер. с англ. Козловой Е.Н. и др.]. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999.
- Хайдеггер М. Что такое философия? // Вопросы философии. – 1993. – № 8.

ЛЕКЦІЯ № 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ. ІНДІЯ ТА КИТАЙ

План

Передумови філософії в Стародавній Індії. Ведична література про людину, її походження та існування. Упанішади. Релігійно-філософські вчення (джайнізм та буддизм). Головні філософські школи Стародавньої Індії про людину та світ її життя.

Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуцій про людину та її виховання. Даосизм про начала буття та ідеал мудреця. Особливості філософствування.

Джерелом знань щодо духовної культури Стародавньої Індії є Веди (почали створюватись з 3 тис. до н.е.). Веди – це збірник легенд та гімнів на честь богів. Веди містять різні частини – Брахмани, Араньякі, Упанішади. В

них відображений первісний світогляд аріїв, це своєрідний художньо-міфологічно-релігійний комплекс. Найвищою варною (прошарком) давньоіндійського суспільства були брахмани. Тільки брахмани мали право роз'яснювати зміст священних текстів, здійснювати обряди та ритуали. Вчення, що протягом багатьох століть розробляли та пропагували брахмани, називають брахманізмом.

В Упанішадах вперше використовуються поняття "Брахман" і "Атман", позначаючи перехід від міфологічного (чуттєво-образного) осмислення світу до абстрактного. Брахман – це генетичне начало і водночас завершення всього сущого. Атман має значення "я" , "себе" і виражає людину в двох аспектах – як реальну індивідуальність і як космічно-універсальне психічне буття.

Світ отримав від давніх індійців оригінальну ідею – душа живе вічно і може переселятися з однієї тілесної форми до іншої. Слово "сансара" в перекладі означає блукання, кругообіг, безперервне переродження. Згідно з сансарою, смерть не є завершенням життя, це лише крок до наступного перетворення. Найвища мета життя – це звільнення від сансари та злиття із світом Брахмана.

На рубежі VI-V ст. до н.е. виникає буддизм. Згідно з легендою, творцем цього релігійно-філософського вчення був Сіддхарт Гаутама. Він отримав прізвисько Будда – просвітлений. Моральне вчення буддизму широко висвітлено в навчальній літературі. Ознайомтеся з ним самостійно. Щодо філософського змісту, то буддизм заперечує феноменальний світ. Той світ, що його спостерігають люди, – це своєрідна ілюзія. Світ складається з "драхм" – першочасток. Життя – прояв руху драхм. Якщо людина здатна досягти та заспокоїти рух драхм, вона досягне мети життя – стану Будди, нирвани.

На відміну від брахманізму, буддизм звертається до всіх людей, незалежно від їх національної, станової або професійної приналежності. Буддизм – це найдавніша з трьох світових релігій. В сучасному світі особливо популярним є дзен-буддизм. Ця гілка буддизму негативно ставиться до логічного мислення, будь-яких теорій та авторитетів.

Самостійно прочитайте про неортодоксальні філософські школи Стародавньої Індії – джайнізм, чарваку. Що є ознакою зародження філософського світогляду у Стародавній Індії?

У VI-V ст. до н.е. сформувались два специфічні китайські релігійно-філософські вчення, які відіграли важливу роль у подальшій теорії Китаю. Це конфуціанство і даосизм. Основне літературне джерело конфуціанства – книга "Лунь-юй" ("Бесіди та висловлювання"), даосизму – твір "Дао де цзин" ("Книга про Дао і Де").

Вчитель Кун Фу-цзи (Конфуцій) (551-479 рр. до н.е.) створив свою школу в період суспільних негараздів та конфліктів, він суспільний реформатор. В основі конфуціанства лежить ідея гармонії принципів особливого морального самовдосконалення і діяльності, спрямованої на упорядкування держави заради створення ідеального суспільства (за стародавніми зразками). За Конфуцієм, мораль та моральні норми – єдине джерело тлумачення держави і права. Етика Конфуція базується на поняттях: "взаємність", "золота середина", "людинолюбство". Конфуцій у стислій формі виразив вищу моральну настанову: "Не чини іншим те, чого не бажаєш собі". Чи знайомі ви з цим знаменитим моральним правилом? В чому його сутність?

В Європі про вчення Конфуція дізналися в XVII ст., з часом його ідеї набули популярності. І в наш час конфуціанство – це не мертва, а жива інтелектуальна і духовна традиція. Які ідеї конфуціанства, на вашу думку, залишаються актуальними і в наш час?

За легендою, творцем даосизму – іншого релігійно-філософського вчення, був Лао-цзи (VI-V ст. до н.е.). У цьому вченні йдеться про існування єдиного першопочатку всього сущого – Дао (в перекладі – шлях). Ця категорія зустрічається в багатьох школах китайської передфілософії, але тільки у даосизмі Дао набуває статусу вищого першопринципу, світової субстанції, джерела буття. Дао подвійне: дао з ім'ям та безіменне дао. Дао без імені – це початок неба та землі. А дао з ім'ям – матір всіх речей; воно є невичерпним, всемогутнім, скрізь діючим. Дао без імені пусте, невизначене, бездіяльнісне. Ці

різні дао взаємодіють, переходять одне в одне, нерозривно пов'язані. Дослідники інтерпретують подвійність дао як діалектику буття та небуття.

Крім натурфілософії, даосизм містить етичне вчення. Воно суттєво відрізняється від конфуціанського. Ідеал даосів – досконаломудрий, це людина, яка за своїми якостями відповідає дао без імені, тобто не діє, не бореться, не втручається, але завжди перемагає. Принцип недіяння як вищої форми поведінки лежить в основі концепції управління. Досконаломудрий правитель дозволяє всьому йти своїм природним шляхом – "дао". Він не заважає "дао". Ось чому "найкращий правитель той, про якого народ знає лише те, що він існує". Ще одна важлива риса даосизму – заперечення війн. Шлях "дао" – це шлях миру.

Опрацювавши посібники, порівняйте проблематику та зміст конфуціанства та даосизму. Чому дослідники вважають ці вчення передфілософськими? Які ідеї культур Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю увійшли в скарбницю світової духовної культури?

ЛЕКЦІЯ № 3. АНТИЧНА ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА. ГРЕЦІЯ ТА РИМ

План

Проблема пошуку першоначал буття світу і космоцентризм досократичної філософії (мілетська школа, піфагорійці, елейці, атомісти). Софісти. Філософські погляди Сократа. Зміна предмету філософування. Класична антична філософія. Об'єктивний ідеалізм Платона. Його гносеологія і вчення про державу. Філософська система Аристотеля. Вчення про матерію і форму. Дослідження категорій. Становлення античної діалектики. Елліністична філософія (епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм). Римська філософія (неоплатонізм). Місце античної філософії в історико-філософському процесі і культурній спадщині людства.

Виникненню філософії у Стародавній Греції сприяли наступні обставини: особлива соціально-політична атмосфера (демократія, публічний спосіб життя);

вигідне географічне положення (морські шляхи, клімат); економічний розвиток (торгівля, мореплавство); високорозвинений міфологічний світогляд. Незважаючи на ці вагомні обставини, дослідники називають виникнення філософії "грецьким дивом".

Історія античної філософії нараховує тисячу років – з кінця VII – початку VI ст. до н.е. і до VI ст. н.е. Виділяють три періоди античної філософії: досократівський, класичний та період, що об'єднує елліністичну та римську філософію.

Розглянемо становлення філософської проблематики в кожному періоді. Зверніть увагу на коло питань, що цікавили перших філософів, на появу категорій. До досократівського періоду (VI-V ст. до н.е.) відносять творчість таких шкіл та мислителів: мілетська школа (Фалес, Анаксімен, Анаксимандр), Геракліт Ефеський, піфагорійська школа, елейська школа (Парменід, Зенон), атомісти (Левкіпп, Демокріт), школа софістів (Протагор, Горгій, Гішгій). Використовуючи посібники, знайдіть відповіді на такі запитання: Які першооснови (першоначала) світу запропоновані мілетською, піфагорійською школами, Гераклітом? В чому особливість першооснови, що її запропонував Піфагор? Що ви дізнались про творчість атомістів? Зверніть увагу на появу та аналіз категорій буття та руху в елеатів.

Софісти переорієнтували філософську думку з вивчення світобудови, природи на вивчення людини, закономірностей її мислення. Чому навчали молодь софісти? Як можна інтерпретувати слова Протагора "Людина є мірою усіх речей"?

До класичного періоду відносять творчість Сократа (470-399 рр. до н.е.), Платона (428-347 рр. до н.е.), Аристотеля (384-322 рр. до н.е.).

Опрацюйте літературу та розкрийте такі аспекти життя та творчості Сократа: 1) спосіб життя Сократа та особливості його філософії; 2) ідейна боротьба з софістами; 3) діалог як процес пошуку істини; 4) етичний раціоналізм. Чому життя Сократа завершується трагічно? Яка подальша доля його ідей?

Основні твори Платона – "Апологія Сократа", "Бенкет", "Держава", "Федон". Платон вперше в історії європейської філософії створив теорію об'єктивного ідеалізму. Це вчення, що визнає існування духовного першоначала (або першоначал) поза та незалежно від свідомості людини.

Використовуючи посібники з філософії, розкрийте основні теми творчості Платона: вчення про "ідеї"; теорія пізнання; розуміння людини; вчення про державу. Яким постає світ, в якому живуть люди, з точки зору теорії "ідей" Платона? В чому полягає значення розробки категорії "ідея"?

Основні твори Аристотеля: "Метафізика", "Фізика", логічні трактати "Органон", "Нікомахова етика", "Політика". Це перший мислитель в історії світової філософії, який здійснив узагальнення та систематизацію всіх наукових досягнень своїх сучасників та попередників. Аристотель зробив внесок не тільки у філософію, а й у фізику, психологію, біологію, педагогіку та інші галузі знання. Зверніть увагу на такі аспекти філософського вчення Аристотеля: 1) критика теорії "ідей" Платона; 2) місце філософії в системі знань, предмет філософії; 3) вчення про матерію і форму; 4) вчення про причини.

До третього періоду античності (IV ст. до н.е. - поч. VI ст. н.е.) відносять елліністичну та римську філософію. Скептицизм, стоїцизм, епікуреїзм – головні течії елліністичної філософії. їх проблематика визначається змінами у соціально-політичному житті країни, крахом полісних ідеалів. Головна риса філософування – відхід метафізики на "другий" план, перевага надається логіці, риторичі, етиці.

Видатні римські філософи – це Сенека, Марк Аврелій, Тіт Лукрецій Кар, Цицерон. Римській філософії в цілому притаманні еклектика, песимізм, етична проблематика.

Антична філософія розпочалась як натурфілософія (фізика), а завершується проблемою особистості в етичному забарвленні. Занепад, руйнація культури, що базувалися на засадах раціоналізму, гармонії людини та космосу, призвели до появи та розповсюдження нових ідей. Зароджувалася ера християнства.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.

Філософія Стародавнього Світу

План

1. Передумови виникнення і специфіка функціонування античної філософії.
2. Досократичний етап античної філософії.
3. Висока класика античності (Сократ, Платон, Аристотель).
4. Основні ідеї і філософські школи епохи еллінізму.

Ключові поняття: *натурфілософія, космоцентризм, космологія, космогонія, субстанція, релятивізм, раціоналізм, антропоцентризм, неоплатонізм, стоїцизм, скептицизм, епікуреїзм, кінізм, софісти, ідея (ейдос), матерія, форма, рух, час, категорія, закон, натуралізм, риторика.*

Література

Основна

1. Асмус В.Ф. Античная философия: – 3-е изд. – М.: Высшая школа, 2001. – С. 7-14, 68-124.
2. Історія філософії: Словник / За заг. ред. В.І. Ярошовця. – К.: Знання України, 2006. – С. 78-178.
3. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Новий світ -2000, Магнолія плюс, 2003. – С. 59-76.
4. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 37-46.
5. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 29-39.
6. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 74-92.

Додаткова

- Адо П. Что такое античная философия / Перевод с французского В. П. Гайдамака. – М.: Издательство гуманитарной литературы, 1999.

- Васильева Т. В. Путь к Платону. Любовь к мудрости или мудрость любви. – М.: Логос, 1999.
- Гомперц Т. Греческие мыслители. – СПб: Алетейя, 1999.
- Лосев А.Ф., Тахо-Годи А.А. Платон. Аристотель. – М.: Мысль, 1993.
- Мамардашвили М. Лекции по античной философии. — М.: Аграф, 2002.
- Пролеев С.В. История античной философии. –М.: Реал-бук; К.: Ваклер, 2001.
- Целлер Е. Очерк истории греческой философии. – СПб: Алетейя, 1996.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Які особливості натурфілософії давніх греків?
2. В чому суть методу Сократа?
3. Що таке “світ ідей” і “світ речей” за Платоном?
4. Чому філософське вчення Арістотеля претендує на статус системи?
5. Які риси притаманні філософії еллінізму?

Теми рефератів

1. Загальна характеристика античної філософії.
2. Античне розуміння діалектики.
3. Сутність полеміки Сократа з софістами.
4. Основні ідеї філософського вчення Платона.
5. Система категорій Арістотеля.

Опрацювання першоджерел

- Аврелій Марк. Наодинці з собою. – Сімферополь: Реноме. 1998.
- Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. і передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2003. – С. 15-98.
- Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – К.: Основи, 2000. – С.7-106.
- Цицерон. Об обов'язностях. – М.: ЭКСМО-Пресс; Харьков: Фолио, 1998.

ЛЕКЦІЯ № 4: ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ.

План

Загальні риси філософської думки європейського середньовіччя.

Патристика.

Схоластика.

Середні віки (II-XIV ст.) – тривалий період в історії Європи. Його специфіка пов'язана із зародженням та розвитком феодальних відносин в сфері матеріальної культури та із виникненням та розповсюдженням християнської релігії в сфері духовного життя. Все це наклало відбиток на зміст традиційних філософських проблем, зокрема, на розуміння буття, пізнання, сутності людини.

Основне літературне джерело, на яке спирається середньовічний світогляд, – це Біблія. На основі Біблії виникає теологія – сукупність релігійних теорій щодо сутності Бога та його діяльності. Загальні риси філософської думки доби середньовіччя:

- 1) теоцентризм, що передбачає креаціонізм (від лат. – створення) як основу онтології та одкровення як фундамент теорії пізнання;
- 2) подвійна природа людини (людина створена "за образом та подобою" і водночас здійснила первородний гріх);
- 3) перенесення центру ваги з розуму на віру;
- 4) переорієнтація уваги з вивчення природи на пізнання Бога та людської душі.

Християнство прагнуло знайти філософське обґрунтування своїх основних ідей. Першою спробою такого обґрунтування була патристика (III-VIII ст.).

Спочатку патристика відстоювала догмати християнської релігії в боротьбі проти міфології та язичництва. Але пізніше отці церкви намагалися пристосувати філософські ідеї платонізму для обґрунтування принципів пізнання Бога. Серед грецькомовних мислителів найвідомішими були Григорій

Богослов, Василій Великий, Григорій Ниський. Серед латиномовних – Амвросій, Ієронім, Аврелій Августин.

Найяскравішим представником західної церкви був Аврелій Августин (354-430 рр.) Основні твори: "Про Трійцю", "Сповідь", "Про град Божий".

Розкрийте зміст його вчення, звернувши увагу на такі проблеми: 1) Бог і людина; 2) людина як особистість; 3) розуміння часу; 4) рух і спрямованість історії.

Схоластика (від лат. – школа) – IX-XIV ст. – це і назва одного з періодів доби середньовіччя, і певний тип релігійної філософії, що визнає теологію як вищу форму знання. Видатними мислителями періоду схоластики були Іоанн Скот Еріугена, Ансельм Кентерберійський, Роджер Бекон, Іоганн Дуне Скотт, Вільям Оккам.

Найяскравішим представником середньовічної схоластики був Фома Аквінський (1225-1274). Основні твори: "Сума теології", "Сума проти язичників". Фома Аквінський намагався обґрунтувати основні принципи свого теологічного вчення, спираючись на ідеї Арістотеля. Розкрийте зміст таких проблем, що їх розглядав Фома Аквінський: 1) ієрархія рівнів буття; 2) раціональне доведення буття Бога; 3) проблема співвідношення віри та розуму в пізнанні; 4) піраміда знань (наука, філософія, теологія).

Особливе значення для подальшого розвитку філософської думки мала схоластична дискусія між номіналістами та реалістами щодо універсалій (загальних понять). Опрацюйте літературу і розкрийте теологічну і суто філософську сторони цієї дискусії. Зробіть загальні висновки щодо філософської думки доби європейського середньовіччя. Чому філософія перебувала у ролі "служниці богослов'я"? Які "вічні" проблеми намагався вирішити Августин Блаженний? В чому полягає значення творчості Фоми Аквінського для філософії та філософської доктрини католицької церкви? Яку роль відіграла схоластика у становленні європейської освіти?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3.

Філософія Середньовіччя її особливості

План

1. Становлення середньовічної філософії, її релігійний характер.
2. Патристика і схоластика як основні етапи філософії Середньовіччя.
3. Філософія епохи Відродження.

***Ключові поняття:** апологетика, патристика, маніхейство, схоластика, універсалії, реалісти, номіналісти, аверроїзм, пантеїзм, гуманізм, волюнтаризм, теоцентризм, теологія, теодицея, геоцентризм, геліоцентризм, систематика, протестантизм.*

Література

Основна

1. Александрова О. В. Філософія Середніх віків та доби Відродження: Підручник. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – С. 16-81, 94-142.
2. Колпстон Ф. История средневековой философии / Пер. с англ. И. Борисовой: Послесл. М. Гарнцева. – М.: Энигма, 1997. – С.72-103, 210-238, 253-333.
3. Кондзьолка В. В. Історія середньовічної філософії: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2001. – С. 79-117, 198-258.
4. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Новий світ -2000, Магнолія плюс, 2003. – С. 79-112.
5. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 46-61.
- 6 Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 39-46.

Додаткова

- Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. – М.: Наука, 1989.
- Зеньковский В. В. Основы христианской философии. – М.: Канон, 1996.
- Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии. – М.: Мысль, 1979.
- Савельева М. Ю. Вера как способ познания действительности: постановка проблемы // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 3, 4.
- Стангене Д. Проблема соотношения разума и веры в средневековой философии // Вопросы философии. – 1999. – № 7.
- Суини М. Лекции по средневековой философии / А. К. Лявданский (авториз. пер. с англ.). — М.: Греко-латинский кабинет Ю.А.Шичалина, 2001.
- Штекль А. История средневековой философии. – Репр. изд. – СПб.: Алетейя, 1996.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Яка головна особливість європейської середньовічної філософії?
2. Які проблеми є центральними у філософії Середньовіччя?
3. Відмінність між східним і західним варіантами патристики.
4. В чому суть проблеми універсалій?
5. Основні ідеї філософії епохи Відродження.

Теми рефератів

1. Загальна характеристика середньовічної філософії.
2. Патристичний етап Середньовіччя.
3. Августин Аврелій і Фома Аквінський – найвидатніші філософи Середніх віків.
4. Особливості середньовічної схоластики.
5. Природничонаукові орієнтири філософії епохи Відродження.

Опрацювання першоджерел

- Августин А. Сповідь / Пер. з латини Ю. Мушака. – К.: Основи, 1996. – С.3-102.
- Боецій. Розрада від філософії / Пер. з лат. А. Содомора; Передм. В. Кондзьолки. – К.: Основи, 2002. – С. 45-137.
- Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки; Державець. / Пер. з іт. А. Перепада. – К.: Основи, 1998. – С. 393-463.
- Роттердамський Е. Похвала Глупоті. Домашні бесіди / Перекл. з латини В. Литвинова, Й. Кобова. – К.: Основи, 1993. – С. 13-106.
- Фома Аквінський. Доказательства бытия бога в «Сумме против язычников» и «Сумме теологии». – М.: ИФ РАН, 2000. – С. 33-77.

ЛЕКЦІЯ № 5. ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ

План

Проблема методу пізнання у філософії Нового часу.

Проблема субстанції у філософії Нового часу.

Соціально-політичні теорії у філософії Нового часу

XVII століття в європейській історії називають Новим часом. Промислова та наукова революції позначають специфіку цього періоду. Філософи брали активну участь у становленні нової науки та перетворенні суспільного життя. Творчість Ф. Бекона, Р. Декарта, Б. Спінози, Г. Лейбніца сприяла розвитку як філософії, так і природознавства. Т. Гоббс і Дж. Локк – творці нових соціально-політичних і правових доктрин – були англійськими громадськими діячами.

Ознайомтеся з загальними рисами філософської думки XVII ст. за матеріалами посібників. Завдяки чому особливістю цієї філософії стає механістичний підхід до розуміння світу і людини? Чому мислителі XVII ст. особливу увагу приділяли проблемам гносеології та методології науки?

Розгляньте проблему методу пізнання на прикладі творчості Ф. Бекона і Р. Декарта. Френсіс Бекон (1561-1626). Основні твори – "Новий Органон", "Про гідність та примноження наук".

Що таке метод пізнання? Чому Ф. Бекон називають засновником емпіризму? В чому, на думку Бекона, полягає перевага досвідно-

експериментального пізнання? Визначте зміст індуктивного методу, що його розробив Ф. Бекон.

Рене Декарт (1596-1650) - французький філософ і вчений. Основні твори: "Начала філософії", "Міркування про метод", "Пристрасті душі". Опрацюйте літературу і дайте характеристику раціоналістичного методу пізнання. Як обґрунтовує Декарт керуючу роль розуму в житті людини? Як ви розумієте його слова: "Мислю, отже, існую" ? Як, за Декартом, взаємодіють розум і досвід у процесі пізнання? Що таке емпіризм та раціоналізм?

Гносеологічна проблематика філософії Нового часу тісно пов'язана з онтологічною. Пошуки граничних основ буття світу постають у вигляді проблеми субстанції. Субстанція – це філософська категорія, що позначає абсолютну (безумовну) основу всього сущого. Філософія Нового часу запропонувала різні підходи щодо проблеми субстанції - це дуалізм Декарта, пантеїзм Спінози, плюралізм Лейбніца. Про зміст цих підходів ви можете дізнатися з посібника "Філософія" (за ред. І. Надольного), стор. 71-74.

Чому у філософії XVII ст. виникає проблема субстанції? Що пов'язує дві незалежні субстанції Декарта? В чому своєрідність вчення про субстанцію Лейбніца? Які атрибути має субстанція за Спінозою?

Філософія Нового часу прагнула охопити всі сфери людської життєдіяльності, демонструючи впевненість у можливостях людського пізнання. Уявлення про людину як розумну, мислячу істоту привели до перегляду всієї сукупності поглядів щодо ролі особистості, держави, релігії, суспільства. Особливу увагу соціально- політичним та правовим питанням приділяли англійські філософи Т. Гоббс і Дж. Локк.

Томас Гоббс (1588-1679). Основні твори: "Левіафан", "Про громадянина". Суспільні явища Гоббс розумів у дусі механістичного природознавства. Суспільство, державу мислитель розглядав як механізм, який можна розкласти на елементи і пояснити їх взаємодію законами природи.

Найвідомішою з соціально-політичних ідей Гоббса є т.зв. теорія суспільного договору. Держава є продуктом суспільної угоди, і створюється

вона для того, щоб утвердити громадський мир. Природне право людини - прагнути блага, і в цьому інтереси держави й інтереси кожного члена суспільства мають співпадати. Чому Гоббс називає державу Левіафаном?

Джон Локк (1632-1704). Основні твори: "Два трактати про державне управління", "Думки про виховання", "Розумність християнства".

Крім викладення свого бачення теорії суспільного договору, Локк створив концепцію прав людини. Основними, невід'ємними правами кожної людини мислитель вважав право на життя, на свободу та на власність. Головне призначення держави - гарантувати людині дотримання цих прав. З цим завданням пов'язана необхідність розподілу влади в державі. Три гілки влади (законодавча, виконавча, федеральна) нерівнозначні. Пріоритет Локк віддавав парламенту. Всі ці ідеї Локка сприяли побудові демократичних держав. Заснована Локком доктрина лібералізму в наш час існує у вигляді неолібералізму.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4.

Філософія Нового часу

План

1. Натуралістичний і механістичний характер філософії Нового часу.
2. Емпіризм в новоевропейській філософії. Основні ідеї вчень Ф. Бекона, Т. Гобса, Дж. Локка.
3. Раціоналізм в новоевропейській філософії. Основні ідеї вчень Р. Декарта і Б. Спінози.
4. Французьке просвітництво XVIII століття.

Ключові поняття: емпіризм, раціоналізм, натуралізм, метод, індукція, дедукція, скептицизм, ідоли, монада, модус, атрибут, сенсуалізм, інтуїція, трансцендентність, апіорізм, апостеріорізм, категоричний імператив, річ-у-собі, діалектична натурфілософія, панлогізм.

Література

Основна

1. Гусев В. І. Західна філософія Нового часу. XVII – XVIII ст.: Підручник. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000. – С. 13-60, 123-182.
2. Нарский И.С. Западноевропейская философия XVII века: Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1974. – С. 11-270.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Новий світ -2000, Магнолія плюс, 2003. – С. 115-138.
4. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 61-76.
5. Причепій Є.М, Черній А.М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2006. – С. 87-116.
6. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 46-61.

Додаткова

- Гайденко П.П. История новоевропейской философии в ее связи с наукой. – М.: Мысль, 2000.
- Библер В. С. Век Просвещения и критика способности суждения. – М.: РФО, 1997.
- Мамардашвили М. К. Картезианские размышления. – М.: Прогресс, 1993.
- Огурцов А. П. Философия науки эпохи Просвещения. – М.: ИФ РАН, 1993.
- Суботин А. Л. Френсис Бекон. – М.: Мысль, 1974.
- Федоров А. Спиноза: жизнь мудреца. – Ростов н/Д: Феникс, 2000.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. В чому особливість філософії Нового часу?
2. Які “ідоли розуму” виділяв Ф. Бекон?
3. Які основні правила пізнавального методу Р. Декарта?
4. Як Б. Спіноза трактує субстанцію?
5. Розуміння гуманізму в філософії Просвітництва.

Теми рефератів

1. Загальна характеристика філософії Нового часу.
2. Емпірична традиція новоевропейської філософії.
3. Раціоналістична традиція новоевропейської філософії.
4. Вчення про субстанцію Б. Спінози.
5. Просвітницький ідеал людини.

Опрацювання першоджерел

- Бекон Ф. Новый Органон // Бекон Ф. Сочинения: В 2-х т. – Т.2. – М.: Мысль, 1972. – С. 7-82.
- Гобс Т. Левиафан // Гобс Т. Избр. произв.: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1965. – С. 192-378.
- Декарт Р. Метафізичні розмисли / Перек. з фр. З. Борисюк та О. Жуковського. – К.: Юніверс, 2000. – С. 21-71.
- Лейбниц Г. Монадология // Лейбниц Г. Сочинения: В 4 т. – Т.1. – М.: Мысль, 1982. – С. 413-429.
- Спиноза Б. Этика // Спиноза Б. Сочинения: В 2-х томах. – Т. 2. – СПб.: Наука, 1999. – С. 251-478.

ЛЕКЦІЯ № 6. НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ XVIII – XIX ст

План

Філософське вчення І. Канта.

Філософська система та метод Г. Гегеля.

Антропологічний матеріалізм. Л. Фейербаха.

Наприкінці XVIII ст. у Німеччині виникає оригінальне духовне утворення. Пізніше воно отримало назву німецької класичної філософії. В ньому знайшли свій вияв суперечності соціально- економічного та історичного розвитку тогочасної Німеччини.

Німецька класична філософія представлена творчістю І. Канта, Й. Фіхте, Г. Гегеля, Ф. Шеллінга, Л. Фейербаха. Докладно розглянемо погляди І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейербаха.

Іммануїл Кант (1724-1804). Основні твори: "Критика чистого розуму", "Критика практичного розуму", "Критика здатності судження". Канта цікавили

проблеми буття, пізнання, людини, моральності, естетики, держави і права. Отже, його вчення - це філософська система.

Кант намагався вирішити кардинальні філософські та загальнолюдські питання. Що я можу знати? Що я маю робити? Чого я можу сподіватися?

Центром теоретичної філософії Канта є гносеологія. На відміну від попередніх мислителів, у цій галузі Канта найбільше цікавить суб'єкт. Саме суб'єкт визначає спосіб пізнання та конструює предмет знання.

Користуючись посібником з філософії, охарактеризуйте такі моменти кантівської теорії пізнання: 1) умови пізнання (апріорні форми пізнання); 2) етапи пізнавального процесу - чуттєвість, розсудок та розум; 3) вчення про категорії; 4) вчення про антиномії; 5) проблема межі пізнання.

Порівняйте погляди Канта з теоріями пізнання Ф. Бекона, Р. Декарта, Б. Спінози, Дж. Локка. Які нові проблеми висвітлює І. Кант?

Сферою практичного розуму є, за Кантом, поведінка людини в соціумі. Практичний розум є автономним - це принципова позиція Канта. Інші філософи намагалися вивести моральність із природи або пояснювали її Божою волею. За Кантом, моральний закон є апріорним, обов'язковим для всіх і для кожного індивіда. Кант формулює знаменитий категоричний імператив: "Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого як до мети і ніколи не ставився до нього лише як до засобу". Як ви розумієте зміст цього положення? Чому вчення про мораль Канта називають "етикою обов'язку"?

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770-1831). Основні твори: "Феноменологія духу", "Наука логіки", "Енциклопедія філософських наук".

Викладення основних ідей філософії Гегеля є нелегкою справою, тому в навчальній літературі прийнято умовно ділити вчення Гегеля на 3 частини - логіку, філософію природи і філософію духу. Прочитайте про зміст цих частин його вчення і спробуйте уявити грандіозний замисел геніального філософа: за допомогою безособистого начала - абсолютного духу - пояснити існування світу, людини, історії людства. Підсумком саморозвитку абсолютного духу є

його повне повернення до самого себе. У такий спосіб філософська система Гегеля постає у замкненому, завершеному вигляді. В той же час вперше в історії думки Гегель описує весь природний, історичний і духовний світ у вигляді процесу - тобто у вигляді безперервного руху, змін, перетворень. Світ, за Гегелем, знаходиться у розвитку. Обґрунтовуючи ідею розвитку, Гегель створив діалектику - науку про розвиток і діалектичний метод як універсальний метод пізнання. Людвіг Андреас Фейербах (1804-1872). Основні твори: "Думки про смерть та безсмертя", "Сутність християнства", "До критики філософії Гегеля". Творчість Фейербаха завершує період німецької класичної філософії. Цей мислитель у центр свого вчення поставив людину. Фейербах категорично заперечує гегелівський ідеалізм і матеріалістично вирішує питання про відношення духу до буття. Природа вічна, самодостатня, знаходиться у постійному розвитку. Людина - природна істота, єдність духовного і тілесного.

Одночасно із критикою ідеалізму Фейербах виступив і як критик релігії. Фейербах доводив, що Бог - це творіння людської уяви; це сутність людини, винесена за межі самої людини. Фейербах пропонує замінити релігійний культ культом людини, перенести любов до Бога на людей.

Чому вчення Фейербаха називають антропологічним матеріалізмом?
Чому його вважають реформатором філософської думки?

Підсумуйте основні ідеї представників німецької класичної філософії.
Чому вони мають особливе значення для світової філософської думки?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5. **Німецька класична філософія**

План

1. Загальна характеристика німецької класичної філософії.
2. Вчення І. Канта.
3. Суб'єктивний ідеалізм І. Фіхте. Об'єктивний ідеалізм Ф. Шеллінга.
4. Філософська система Г. Гегеля. Теорія діалектики.
5. Антропологічний матеріалізм Л. Фейербаха.

Ключові поняття: пізнання, розум, трансцендентальність, апіорізм, апостеріорізм, категоричний імператив, річ-у-собі, діалектична натурфілософія, панлогізм, абсолютна ідея, абсолютний дух, діалектика.

Література

Основна

1. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 93-107.
2. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін.; За ред. В.І. Ярошовця. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – С. 333-353, 387-407.
3. Кузнецов В.Н. Немецкая классическая философия: Учеб. / В.Н. Кузнецов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высшая школа, 2003. – С. 9-68, 215-295, 306-357.
4. Кушаков Ю.В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 53-176, 313-371, 515-539.
5. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Новий світ -2000, Магнолія плюс, 2003. – С. 141-160.
6. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 76-96.
7. Причепій Є.М, Черній А.М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2006. – С. 117-142.

Додаткова

- ☐ Гулыга А. В. Немецкая классическая философия. – М.: Мысль, 1986.
- ☐ Гулыга А. В. Философские биографии: (Кант, Гегель, Шеллинг). – 3-е изд., испр. – М.: Соратник, 1994.
- ☐ Овсянников М. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1971.
- ☐ Сулова Л.А. Философия Иммануила Канта. – М.: Просвещение, 1991.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. В чому суть кантівського “коперніканського перевороту у філософії”?
2. Чому філософія І. Фіхте – це «науковчення»?
3. Який зміст має «принцип тотожності» у філософії Ф. Шеллінга?
4. Які засадові положення філософії Г. Гегеля?
5. В чому специфіка філософії Л. Фейєрбаха?

Теми рефератів

1. Німецька класична філософія як вершина філософського раціоналізму.
2. Особливості гносеології І. Канта.
3. Філософські концепції І. Фіхте і Ф. Шеллінга.
4. Діалектика Г. Гегеля.
5. Антропологізм філософського вчення Л.Фейєрбаха.

Опрацювання першоджерел

- Гегель Г. Кто мыслит абстрактно? // Гегель Г. Работы разных лет. В 2-х томах. – Т.1. – М.: Мысль, 1970.
- Гегель Г. Наука логики. В 3-х томах. – Т.1. – М.: Мысль, 1970. – С. 95-138.
- Кант І. Пролегомени до кожної майбутньої метафізики, яка може постати як наука / Переклад з нім., вступ. ст., комент. і примітки В.Терлецького. – К.: ППС-2002, 2005.
- Энгельс Ф. Людвиг Фейербах и конец классической немецкой философии: С приложением: К.Маркс "Тезисы о Фейербахе". – М.: Политиздат, 1981.
- Фейербах Л. Основные положения философии будущего // Фейербах Л. Избр. философ. произв. В 3 т. – Т.1. – М.: Госполитиздат, 1955. – С. 134-204.

ЛЕКЦІЯ № 7. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА УКРАЇНИ XII-XIX СТ.

План

*Філософські ідеї в культурі Київської Русі.
Відродження та Просвітництво в Україні у XV-XVIII століттях.
Філософські традиції Києво-Могилянської академії.
Формування і розвиток українського романтизму. Г.С. Сковорода - народний філософ.
Розвиток суспільно-політичних ідей в українській філософії XIX століття,
Релігійно-етична проблематика української філософії кінця XIX - XX століть.*

Перше питання передбачає визначення витоків філософського мислення українського і російського народів. Треба одразу зазначити існування різних точок зору з приводу цієї проблеми. Одна з них така: коріння філософської думки сягають часів Трипільської культури. Світоглядно-філософське усвідомлення українського народу засвідчує геніальна писемна пам'ятка V–IX ст. – "Велесова книга". Філософія часу Київської Русі, із якої ведеться відлік і російської, і української філософської традиції, виявляється вже певним продовженням розвитку духовної культури слов'ян. До того ж прийняття в 988 р. християнства зміцнило етико-моральне підґрунтя розуміння світу природи і світу людей та розвинуло основний філософський елемент язичництва (наївний пантеїзм) і прагнення з'ясувати поняття душі та її взаємодії з тілом.

Треба згадати такі пам'ятки, як "Повість времінних літ" Нестора, "Слово про закон і благодать" Іларіона, "Посланіє" Климента Смолятича, "Златоуст" Кирила Туровського, "Молитва" Данила Заточника, "Діалектика" Іоанна Дамаскіна та ін.

Період XIV–XVI ст. характерний для Росії створенням у часи правління Василя III учення ігумена Єлізарівського монастиря Філофея "Москва – третій Рим", що відповідало теоцентристським уявленням тодішніх мислителів у річищі активного процесу християнізації слов'янського світу. В Україні більш творчо засвоювалися західноєвропейська і грецька культури. Тут широко розповсюджувалися ідеї неоплатонізму, особливо твори Псевдо-Діонісія Ареопагіта, а також ідеї ісихазму, що виник у Візантії в XIV ст. Історія зберегла багато імен українських мислителів-гуманістів: Юрія Дрогобича, Павла Русина, Лукаша, Станіслава Оріховського, також так званих полемістів – Мелентія Смотрицького, Івана Вишенського та ін. Зародження академічної філософії в Україні, яке пов'язується з діяльністю братських шкіл – Львівської, Київської, Луцької, Острозької та ін., свідчить про більш високий розвиток філософської духовної культури в Україні, у той час як Росія до Петра I практично не знала нових ідей, крім християнсько-православних.

Друге питання пов'язане з переосмисленням ідей і концепцій Середньовіччя. Серед російських інтелектуалів ширилося вольтер'янство, містицизм француза Сен-Мартена і німця Якоба Бьоме, ідеалізм Канта, Фіхте, Шеллінга, Гегеля. Реформи Петра I та його орієнтація на західне Просвітництво сприяли дистанціюванню філософської думки від релігійного культу і навіть формуванню в ній природничого (М. Ломоносов) і філософсько-гуманістичного (О. Радищев, П. Чаадаєв) напрямів.

Щодо України, то тут треба розглянути перш за все філософію Києво-Могилянської академії (П. Могила, І. Гізель, Г. Кониський, Ф. Прокопович, С. Яворський, Й. Кононович-Горбацький). До речі, саме Ф. Прокопович очолив так звану "Учену дружину Петра I". Києво-Могилянська академія виховала славу когорту українських мислителів, серед яких визначне місце належить Григорію Сковороді.

Третє питання цілком присвячене українській філософії XIX ст., що спиралася як на власні самобутні традиції, так і на співзвучні українській духовності романтичні ідеї західного Просвітництва (переважно німецького). Треба звернути увагу на те, що німецький романтизм того часу був зумовлений неможливістю німців у тих історичних умовах досягти значних успіхів в економіці, політиці, науці (подібно до англійців, голландців чи французів). Німці цілком реалізувалися у "сфері духу" – літературі, філософії, мистецтві, де вони й втілили ідеали гуманізму і свободи. Щось подібне сталося і в українській культурі в умовах посилення соціального гноблення з боку російського царизму (юридичне оформлення кріпацтва, ліквідація гетьманства, Запорізької Січі, скасування Магдебурзького права тощо). Зростання національної свідомості і подальший розвиток української духовності характеризувалися відступом до царини романтизму – ідеального світу свободи, прав людини, вільного мислення, прагнення до краси і добра. Бажано згадати філософські ідеї Т. Шевченка, М. Драгоманова, Лесі Українки, І. Франка. "Професійна" філософія також засвідчує вплив німецького романтизму, зокрема шеллінгіанства. Імена Й. Шада, П. Лодія, Д. Кавунника-

Велланського, Й. Міхневича, О. Новицького, С. Гогоцького та інших філософів підтверджують тяжіння української філософської думки до проблем моралі, свободи, внутрішньої краси людини, що згодом яскраво втілювалося у своєрідному аспекті українського мислення – "філософії серця" (М. Гоголь, М. Костомаров, П. Куліш, П. Юркевич).

Четверте питання повинно охоплювати хід духовних пошуків теоретичного самовизначення російської філософії, які проходили в атмосфері протиборства двох тенденцій: слов'янофільства та західництва. Слов'янофіли (І. В. Киреевський, О. С. Хом'яков) розвивали своєрідне релігійно-філософське вчення, спрямоване на забезпечення душевної цілісності людини (розуму, почуття, віри і волі). Вищим досягненням такого роду мислення слід вважати "філософію всеєдності" Володимира Соловйова. Слід відзначити глибокі філософські прозріння видатних російських письменників Ф. М. Достоевського та Л. М. Толстого. Яскравий сплеск релігійно-філософського ренесансу на рубежі XIX–XX ст. репрезентований плеядою видатних філософів – Микола Лосський, Павло Флоренський, Сергій Булгаков, Микола Бердяєв, Лев Шестов, Семен Франк, Лев Карсавін, Густав Шпет, Іван Ільїн, Олексій Лосєв та інші.

XX ст. стало часом випробування наукових і соціальних ідеалів, народжених філософствуванням попередніх епох.

П'яте питання має включати розгляд таких блискучих концепцій, як філософія ноосфери В. І. Вернадського, історіософія М. С. Грушевського, філософія щастя В. К. Винниченка та інших. Треба відзначити злет і трагедію української культури 20–30-х рр., познайомитися з філософією української діаспори (Д. Донцов, В. Липинський, Д. Чижевський, І. Мірчук). Необхідно показати екзистенційно-антропологічний поворот в українській філософії, започаткований Павлом Копніним на початку 60-х рр., і формування під його впливом "Київської філософської школи" (В. Шинкарук, М. Попович, С. Кримський, І. Бичко, В. Табачковський та ін.).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6.

Філософська думка в Україні

План

1. Філософська думка Києворуської доби.
2. Становлення і функціонування професійної філософії у Києво-Могилянській академії.
3. Філософське вчення Г. Сковороди.
4. Філософія українського романтизму.
5. Українська філософія ХХ століття.

Ключові поняття: братство, вольовий націоналізм, воля до влади, громада, деїзм, денаціоналізація, історичний оптимізм, культ книжкового знання, макрокосм, месіанство, мікрокосм, міф, мова, монархічна теорія, мудрість, національний дух, національна ідея, ноосфера, одкровення, пантеїзм, прогрес, романтизм, самопізнання, символічний світ, синкретизм, споріднена праця, трагізм життя, федералізм, філософія серця.

Література

Основна

1. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій: Навчальний посібник. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 25-104, 203-250.
2. Історія української філософії: Підручник. – К.: Академвидав, 2008. – С. 72-127, 271-282, 548-577.
3. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. та ін.; За ред. В.І. Ярошовця. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – С. 323-458.
4. Історія філософії України. Навч. посібник / Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. – К.: Либідь, 1994. – С. 22-68, 138-195.
5. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Новий світ -2000, Магнолія плюс, 2003. – С. 216-259.
6. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 197-244.
7. Федів Ю. О., Мозгова Н. Г. Історія української філософії: Навчальний посібник. – К.: Україна, 2000. – С. 5-36, 111-137, 389-429.

Додаткова

- Давньоруські любоводри / В. Горський, О. Вдовина, Ю. Завгородній, О. Киричок. – К.: Видавничий дім “КМ Академія”, 2004.
- Донцов Д. І. Де шукати наших історичних традицій; Дух нашої давнини. — К.: МАУП, 2005.
- Захара І. С. Академічна філософія України (XVII - I полов. XVIII ст.) – Львів.: Видавництво Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2000.
- Історія української філософії: Хрестоматія / М. В. Кашуба (упоряд.). – Львів.: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004.
- Попович М.В. Григорій Сковорода: філософія свободи / Художнє оформлення О. Білецького. – К.: Майстерня Білецьких, 2007.
- Попович М.В. Мироззренніе древних славян. – К.: Наукова думка, 1985.
- Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу: Нариси про творчу спадщину українських філософів-шестидесятників / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002.
- Філософська думка в Україні: Бібліографічний словник / В.С. Горський, М. Л. Ткачук, В. М. Нічик та ін. – К.: Пульсари, 2002.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Специфіка української світоглядної ментальності.
2. Які мислителі є представниками українського романтизму?
3. В чому проявляється екзистенційна спрямованість української філософії?
4. В чому суть концепції ноосфери В. Вернадського?
5. Внесок у філософію Д. Чижевського.

Теми рефератів

1. Особливості становлення філософської думки у Київській Русі.
2. Г. Сковорода: “Світ ловив мене, але не спіймав”.
3. “Філософія серця” П. Юркевича.
4. Академічна філософія в Україні в XIX столітті.
5. Еволюція філософських поглядів П. Копніна.

Опрацювання першоджерел

- Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. – К.: Наукова думка, 1991.
- Прокопович Ф. Про риторичне мистецтво // Прокопович Ф. Філософські твори в 3-х т. –Т. 1. – К.: Либідь, 1979.
- Сковорода Г. Наркіс. Разглягол о том: узнай себя // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1973.
- Україна: Філософський спадок століть. Хроніка 2000. 37-38. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. – С. 147-169.
- Юркевич П.Д. Вибране. / Переклад з російської В. П. Недашківського; упорядкування, передмова й примітки А. Г. Тихолаза. – К.: Абрис, 1993.– С. 73-114.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ

ЛЕКЦІЯ № 8. СУЧАСНА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ

План

Плюралізм течій сучасної філософії.

Проблема людини як один з головних напрямів їх взаємодії.

Антропологічна філософія.

Феноменологічна філософія про світ людського життя.

Екзистенціалізм

Сучасними (або неklasичними) називають філософські течії, що сформувалися ще в XIX ст. Причиною їх виникнення був інтерес до тих сторін життєдіяльності людини, які були другорядними (або взагалі не помічалися) у класичній філософській традиції. Класична філософія намагалася пізнати природу та суспільство з метою їх розумного перетворення. З часів Декарта в філософії панував культ розуму. Вважалося, що виникає людина. З одного боку, очевидність первинності природи не викликає сумніву, а з іншого - про буття природи говорить та розмірковує саме людина.

Сучасником Гегеля був датський філософ та мислитель С. К'єркегор. Він одним з перших виступив проти абстрактних і малозрозумілих для звичайних людей проблем, що їх піднімали німецькі класичні філософи. За К'єркегором,

головна проблема філософії – це особистість в усій повноті та унікальності її існування (екзистенції).

Ось так зароджується один із напрямків сучасної філософії – ірраціоналістичний, екзистенціально-антропологічний. У своєму подальшому розвитку неklasична філософія значно розширила коло своєї проблематики - в ній з'явилися теми науки, техніки, глобальних проблем людства, культури та історії, комунікації та мови.

Екзистенціалізм – філософія існування людини - виникає у 20 pp. XX ст. в Німеччині. Слово "екзистенція" запровадив у філософію С.К'єркегор. Найяскравішими представниками екзистенціальної філософії були М. Хайдеггер (1889-1976), Ж.-П. Сартр (1905-1980), Альбер Камю (1913-1960), Нікола Аббаньяно (1901-1990). Згідно з екзистенціалізмом, задачі філософії – не вивчати мертву природу, а займатися смисложиттєвими, сокровеними питаннями людського існування. Життя глибоко ірраціональне, переповнене страхом, відчаєм, тривогою, стражданнями. Життя – це абсурд. Очевидно, що ця філософія песимістична, вона відобразила кризу людини та кризу суспільного життя. Використовуючи матеріал посібників, дайте характеристику вченням окремих представників екзистенціалізму. Який вихід із проблемного існування людини пропонують Хайдеггер, Сартр, Камю? Як розуміє свободу Ж.-П. Сартр?

До напрямків сучасної релігійної філософії відносять неотомізм, персоналізм, християнський еволюціонізм, неопротестантизм.

І в сучасному інформаційному суспільстві релігія не втрачає респектабельності та інтелектуальних претензій. Життя надто суперечливе, щоб людина була впевненою у своїх силах та в осмисленості свого буття. Тому деякій частині людства необхідна віра у світ абсолютного, трансцендентного.

Центральна проблема сучасної релігійної філософії – проблема людини. Як відноситься людина до Бога? В чому сенс, мета буття людини в світі? Чому існує зло, страждання, смерть? Всі ці "вічні" питання залишаються актуальними

і в епоху генетики та електроніки. Релігійні мислителі порівнюють традиційні та нові цінності, намагаються їх синтезувати.

Філософію XX ст. відрізняє багатопредметність. Це відображено в розмаїтті шкіл та напрямків. Усе нові і нові сфери буття світу та людини стають об'єктами філософського осмислення

Наприкінці XX ст. поширюються ідеї "філософського постмодерну", який закликає відмовитись від логоцентризму в культурі, від пошуків Істини, від визнання традицій та авторитетів. Філософія, яка більшу частину свого існування перебувала у статусі "науки наук", перетворюється на жанр літератури.

Використайте матеріал підручників і назвіть представників кожного напрямку релігійної філософії, проблеми, що вони їх висувають, та запропоновані рішення.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7.

Гуманістичні тенденції розвитку сучасної філософії. Діалог філософських доктрин.

План

1. Класична і некласична парадигми в філософії, їх порівняльна характеристика.
2. Сцієнтична модель філософування: позитивізм і неопозитивізм.
3. Антропологічний напрям ("філософія життя", фрейдизм, екзистенціалізм).
4. Релігійний напрям (неотомізм, персоналізм).

Ключові поняття: ірраціоналізм, нігілізм, біологізм, прагматизм, атеїзм, екзистенціалізм, феноменологія, редуція, інтенціональність, інтерсуб'єктивність, структуралізм, позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм, інтуїтивізм, неотомізм, персоналізм, кардоцентризм, всеєдність, літературоцентризм, ноосфера.

Література

Основна

1. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 116-128.
2. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін.; За ред. В.І. Ярошовця. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – С. 537-568.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Новий світ -2000, Магнолія плюс, 2003. – С. 163-204.
4. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 101-173.
5. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 78-121.
6. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремін, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – С. 232-271, 284-308, 342-355.

Додаткова

- Автономова Н. С. Фрейд в Европе и в России: парадоксы "второго пришествия" // Вопросы философии. – 1999. – № 3.
- Зотов А.Ф., Мельвиль Ю.К. Западная философия XX века. – М.: ПРОСПЕКТ, 1998.
- История современной зарубежной философии: Компаративистский подход: Учебное пособие. – СПб: Лань, 1997.
- Левит К. Тот единичный Киркегор // Топос. – 2002. – № 1 (6).
- Руткевич А. М. Научный статус психоанализа // Философские науки. – 2000. – № 2.
- Современная западная философия: Словарь / Сост. и отв. ред. В.С. Малахов, В.П. Филатов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТОН-Остожье, 1998.
- Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями: Хрестоматія / Міжнародний фонд "Відродження" / С.Л. Удовік (ред.), В.В. Лях (упоряд.), В.С. Пазенок (упоряд.). – К.: Ваклер, 1996.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Основні характеристики класичної і некласичної філософії.
2. Основні риси концепції волюнтаризму А. Шопенгауера.

3. В чому суть теорії психоаналізу З. Фрейда?
4. Специфіка філософії екзистенціалізму.
5. В чому відмінність між "першим" і "другим" позитивізмом?

Теми рефератів

1. Раціоналізм та ірраціоналізм як філософські парадигми.
2. Основні характеристики "філософії життя".
3. Філософський контекст вчення З. Фрейда.
4. Екзистенційні пошуки Ж-П. Сартра і А. Камю.
5. Позитивістські варіанти розвитку філософії як "справжньої" науки.

Опрацювання першоджерел

- Бергсон А. Творческая эволюция / Пер. с франц. – М.: Канон-пресс, Кучково поле, 1998. – С. 33-193.
- Кьеркегор С. Страх и трепет. – М.: Республика, 1993.
- Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі / Пер. з нім. А. Оношко. – Львів: Літопис, 2002. – С. 5-184.
- Фрейд З. Введение в психоанализ // Психоаналитические этюды / Составление Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского. Послесловие В. Т. Кондрашенко. – Минск.: ООО "Попурри", 1998. – С. 5-179.
- Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность / Общ. ред. А.А. Гусейнова и А. П. Скрипника. – М.: Республика, 1992. – С. 46-259.

ЛЕКЦІЯ № 9. БУТТЯ. СУБСТАНЦІЯ. МАТЕРІЯ.

План

Проблема буття в історії філософії.

Форми буття.

Буття і час. Буття і простір.

Типи онтології.

Метою філософії з початку існування було осмислення, пізнання світу в цілому. Це можливо за умови використання категорії гранично загального змісту. Така категорія була запропонована в античній філософії Парменідом. За словами Гегеля, лише з вченням Парменіда про буття філософія стає на власний шлях розвитку – шлях логічно-понятійного мислення.

З античних часів буття є однією з головних тем і проблем філософії. Міркування щодо буття – це постійна спроба створити поняття про всезагальний процес, який охоплює все існуюче, виразити взаємозв'язок різних формоутворень світу. В буденному слововживанні зміст категорії буття частково співпадає з поняттями універсуму, космосу, всесвіту, природи, життя. Тобто буття – це існування.

Термін "онтологія" вживається у філософських працях, починаючи з XVII ст. Це вчення про буття, про принципи його будови, закони й форми.

Використовуючи знання з історії філософії, спробуйте виявити відмінності та спільні моменти в осмисленні буття в античності, середньовіччі, Новому часі, німецькій класичній філософії, філософських теоріях XX ст. Чому в середині XIX ст. виникає криза класичної онтології?

Категорія буття за своєю суттю передбачає структурування світу та взаємозв'язок між його окремими видами, процесами, формами. Прийнято розрізняти буття природного, буття соціального та буття духовного.

Буття природного – це фіксація об'єктивного, первинного факту існування світу. Лише на певній стадії розвитку природного світу раціональне пізнання є тією силою, яка згодом дозволить вирішити всі проблеми, що стоять перед людством. Чому ж виникла криза класичного (раціонального) філософствування? Відповідь на це питання слід шукати у житті тогочасного європейського суспільства.

Буття соціального передбачає аналіз індивідуального буття людини та різноманітних формоутворень суспільного буття (соціум, етнос, держава, людство).

Буття духовного – це все розмаїття духовного світу людства - від свідомості індивіда до форм суспільної свідомості (моралі, мистецтва, політики, права, філософії), все багатство культури і цивілізації.

Як ви розумієте взаємозв'язок цих основних форм, сфер буття? Які особливості тлумачення змісту кожної з 3-х форм буття ви вбачаєте у теології, філософських концепціях Нового часу, у філософських напрямках XX ст.?

Коли філософія звернулася до інтенсивного вивчення буття соціального, і чому саме тоді?

Поняття простору і часу виникли вже на ранніх етапах розвитку практики і пізнання. Ці початкові уявлення у процесі ускладнення суспільного життя та вдосконалення форм і методів пізнання світу поступово набули вигляду понять і категорій, що ними оперують природознавство і філософія.

В історії філософської думки буття об'єктивного світу або форми його сприйняття людською свідомістю конкретизувалися категоріями "час" і "простір". В наш час загальноприйнято визначати час і простір як форми буття, що виражають: час – зміну речей, станів, явищ одне одним; простір – співіснування речей та явищ. В такому розумінні час і простір є характеристиками структури буття, яка зафіксована у часі як тривалість, послідовність зміни об'єктів, їх станів та етапів розвитку, у просторі – як протяжність об'єктів, а також форма їх взаємодії, співіснування, сполучення. Ми визначаємо зміст простору і часу окремо, розглядаючи їх як категорії науки. Але як характеристики будь-якого фрагменту світу простір і час функціонують тільки в єдності. В сучасному природознавстві підкреслюється, що простір і час є об'єктивними всезагальними формами буття всіх структурних елементів світу. Користуючись підручниками, назвіть інші властивості фізичного простору і часу.

Простір і час є базовими орієнтирами для створення певної картини світу, а значить, тлумачення змісту та співвідношення цих понять в різні історичні періоди, різними мислителями було неоднозначним. Що ви знаєте про погляди Аристотеля, І. Ньютона, Р. Декарта, І. Канта щодо простору і часу? Розкажіть про субстанціональний та реляційний підходи до тлумачення простору і часу. Як в сучасній науці характеризуються просторово-часові параметри світу?

Життя суспільства також має свою просторово-часову специфіку. Соціальний час і соціальний простір – це категорії, які характеризують соціальне буття як процес співіснування та послідовних змін діяльності людей.

Соціальний час фіксує сталість соціальних форм як їх відтворення. Соціальний простір виявляє координацію різних форм життя людей, їх взаємодію.

Соціальний простір виникає, розвивається, змінюється водночас із становленням і розвитком суспільства, специфічно відображаючи весь спектр соціальних відносин. Соціальний час характеризується складною структурою. Це і час становлення родової сутності людини, і різні історичні епохи, і індивідуальне життя людини. Як час існування людства взагалі, суспільства певного типу та епох, так і життя кожної людини поділяються на минуле, теперішнє та майбутнє. Різні вікові періоди з неоднаковим відчуттям часу переживає кожна людина. Як ви це розумієте? Опишіть соціальний простір і час наших днів, України кінця XX століття.

Все розмаїття філософських вчень можна класифікувати за типами онтології. В сучасній літературі пропонується виділяти: ідеалізм, матеріалізм, монізм, дуалізм, плюралізм. Ви вже користувалися цими поняттями, характеризуючи вчення того чи іншого мислителя. Пропонуємо вам визначення цих понять для виокремлення онтології певного типу.

Ідеалізмом називається одна з основних тенденцій філософського мислення, яка надає ідеям більшу реальність, ніж світу чуттєвих речей. Основними формами ідеалізму є об'єктивний (ідеї існують поза та незалежно від людської свідомості) та суб'єктивний (речі та явища не існують незалежно від свідомості суб'єкта). Об'єктивно-ідеалістичних поглядів дотримувались Платон, Плотін, Ф. Аквінський, Г. Гегель. Яскраві представники суб'єктивного ідеалізму – Д. Берклі, Д. Юм. Охарактеризуйте вчення про буття когось із названих мислителів.

Матеріалізм – одна з основних тенденцій у філософії, що є протилежною до ідеалізму та дуалізму і полягає у встановленні залежності духовного від матеріального. Слід розрізняти матеріалістичну тенденцію філософствування від приналежності до певних шкіл матеріалізму. В європейській філософії розрізняють: матеріалізм стародавніх греків та римлян, механістичний матеріалізм XVII-XVIII ст., діалектичний матеріалізм К. Маркса та Ф. Енгельса,

фізіологічний матеріалізм О. Фохта, науковий матеріалізм М. Бунге, Х. Патнема (з середини XX ст.) та інші школи. Серед представників різних шкіл та напрямків матеріалізму немає єдиної думки щодо трактування категорії "матерія". Підсумовуючи філософські та загальнонаукові спроби щодо визначення цієї категорії, сучасні дослідники виділяють три моделі, які панували у той чи інший період: речова, енергетична та інформаційна.

Монізм – це спосіб аналізу розмаїття світу, який походить з одного начала, єдиної основи (субстанції) усього існуючого.

Дуалізм – це філософське вчення про співіснування двох незалежних начал - матеріального і духовного. Докладно проаналізуйте онтологічне вчення Р. Декарта або І. Канта.

Плюралізм як тип онтології - це така філософська позиція, згідно з якою існує декілька або множина незалежних начал або видів буття. Таку позицію підтримували Г. Лейбніц, А. Пуанкаре, М. Гартман.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

Буття, субстанція, матерія

План

1. Зміст категорії “буття”, її місце у філософуванні. Концепції буття в історії філософії.
2. Категорія субстанції.
3. Філософське розуміння матерії.
4. Рух, простір і час як категоріальні визначення буття.

Література

Основна

1. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 340-390.
2. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге,

перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С.254-275.

3. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 135-142.

4. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник (Бичко І. В., Табачковський В. Г., Горак Г. І. та ін. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1994. – С. 315-329, 350-368.

5. Філософія: Підручник (Г. А. Заїченко, В.М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.; За ред. Г. А. Заїченка та ін. – К.: Вища школа, 1995.– С. 185-205.

6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди / В.І. Шинкарук (голова редкол.). – К.: Абрис, 2002. – С. 68-69, 251-252, 430.

Додаткова

□ Вязовкин В.С., Тузова Т. М. Бытие и мышление. – Минск: ООО "Попурри", 2000.

□ Гайденко П.П. Прорыв к трансцендентному. Новая онтология XX века. – М.: Республика, 1997.

□ Губин В. Д. Онтология. Проблема бытия в современной европейской философии. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 1998.

□ Мамлеев Ю.В. Судьба бытия // Вопросы философии. – 1993. – № 11.

□ Попович М.В. Раціональність і виміри людського буття.– К.: Сфера, 1997.

□ Станишевский О.Б. Аритмология (Введение в онтологию): Бесконечность и рефлексивная сущность Бытия. – Таганрог: ТРТУ, 2003.

□ Чанышев А.Н. Трактат о небытии // Вопросы философии. – 1990. – № 10.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Що означає "бути"?
2. Відмінність філософського і конкретно-наукового розуміння буття.
3. Як співвідносяться категорії "сутність" та "існування"?
4. Основні характеристики матерії.
5. Чим розвиток відрізняється від руху?

Теми рефератів

1. Співвідношення понять "буття", "небуття", "ніщо".
2. Основні форми буття.
3. Монізм і плюралізм як філософські принципи.
4. Еволюція поглядів на матерію в історії філософії.
5. Фізичні і суспільні виміри простору і часу.

Опрацювання першоджерел

- Маслоу А. Психология бытия. – М.: Рефл-бук, 1997.
- Сартр Ж-П. Бытие и ничто. Опыт феноменологической онтологии / В.И. Колядко (пер.). – М.: Республика, 2004. – С. 28-196.
- Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – С.391-406.

ЛЕКЦІЯ № 10 СВІДОМІСТЬ

План

Свідомість та її суттєві ознаки.

Проблема походження свідомості.

Ідеальність свідомості. Свідомість і мова.

Структура свідомості.

Феномен свідомості є загадковим як на побутовому, так і на філософському рівні. Філософи дві з половиною тисячі років намагаються відкрити таємниці духу. Цей інтерес пояснюється перш за все тим, що свідомість є невід'ємною властивістю людини. Об'єктивний ідеалізм, суб'єктивний ідеалізм, різні модифікації матеріалізму по-своєму пояснювали походження та природу. Завдяки успіхам психології та фізіології у XIX-XX ст. стало можливим виділення таких суттєвих ознак свідомості: 1) бути суб'єктивною реальністю; 2) наявність матеріального субстрату; 3) активність; 4) комунікативність; 5) осмисленість; 6) системність. Користуючись підручниками, дайте характеристики цих ознак і у такий спосіб опишіть феномен свідомості.

Проблема походження свідомості, людської духовності навряд чи колись буде вирішеною остаточно. Але певний досвід в пізнанні цієї проблеми є. Різні концепції (як давні, так і сучасні) намагаються пояснити походження свідомості: релігійна, дуалістична, єдиного інформаційного поля, еволюції, трудова. У посібнику "Філософія" (за ред. І. Надольного) аналізуються біологічні та соціально-історичні передумови виникнення та розвитку свідомості (розділ I, тема 6). Як пов'язані ці передумови? Чому автори називають роль соціальності у виникненні свідомості визначальною? Як ви розумієте положення: "свідомість є вищою формою відображення світу"? Чому слова К. Маркса "свідомість – це функція мозку" вважаються застарілими?

Всі формоутворення свідомості ідеальні, тому що думки людей не мають фізичних, хімічних чи інших матеріальних властивостей. Свідомість як процес, що відбувається "в середині" людини, не підлягає прямому спостереженню.

Існують різні підходи до проблеми ідеального. Філософи дискутують щодо того, чи ідеальне виникає в просторі людської діяльності (це т.зв. "діяльнісне тлумачення ідеального"), чи ідеальне – невід'ємна властивість психічного життя індивіда. Потрібно інтегрувати позитивні сторони кожного з цих підходів і розглянути проблему ідеального в світлі діалектики об'єктивного та суб'єктивного.

Ідеальне можна визначити і як знаково-символічний компонент людської діяльності. Знакова система, що її винайшло людство, є умовою існування ідеального. Жести, міміка, рухи тіла (наприклад, в ритуальних танцях), певні предмети першими виконали знакову функцію. Виникла мова знаків, а пізніше – членороздільне мовлення звуків як зовнішня оболонка змісту думок, свідомості. Не все багатство свого внутрішнього світу людина може втілити в слові (наприклад, потреби, переживання, підсвідомі явища). Але свідомості поза мовою не існує.

У сучасній літературі свідомість розглядається як система, що складається з певних компонентів. Ці компоненти доповнюють один одного. Виділяють такі компоненти або сфери: 1) когнітивна (охоплює різні рівні

пізнавальної діяльності людини), 2) мотиваційна (настрої, інтереси, цінності), 3) нормативно-проективна сфера (норми, приписи, цілі, плани, програми).

Чинником, що поєднує всі можливі елементи свідомості як системи, всі її структурні виміри, є самосвідомість. У сучасній філософській та психологічній літературі самосвідомість розуміють як: 1) оберненість свідомості на саму себе, поступове усвідомлення актів свідомості; 2) усвідомлення самою людиною (або соціальною групою) самої себе, свого становища у світі і своїх інтересів, потреб та перспектив. Взаємозв'язок свідомості та самосвідомості досягається завдяки 1) ставленню до себе; 2) пам'яті. Назвіть власні функції самосвідомості.

У психоаналізі (творчість З. Фрейда та інших) вперше була докладно проаналізована рівнева структура свідомості. Використовуючи матеріали підручників, розгляньте специфіку такої структури психіки людини: надсвідоме – свідоме – передсвідоме – несвідоме. Чому наука і філософія приділяють велику увагу пізнанню несвідомого?

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

Свідомість як відображення і діяльність

План

1. Поняття відображення. Основні рівні і форми відображення.
2. Основні характеристики свідомості, її структура і механізм функціонування.
3. Свідомість і форми психічної активності людини: мислення, пам'ять, емоції, воля.
4. Взаємозв'язок індивідуальної, групової і суспільної свідомості. Сутність і структура суспільної свідомості.

Література

Основна

1. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 431-451.

2. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 279-297.

3. Причепій Є.М, Черній А.М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2006. – С. 286-302.

4. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 143-155.

5. Філософія: Підручник / Бичко І. В., Бойченко І. В., Табачковський В. Г. та ін. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2002. – С. 144-161.

6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди / В.І. Шинкарук (голова редкол.). – К.: Абрис, 2002. – С. 564, 567.

Додаткова

□ Гнатюк Л.В. Сознание как энергетическая система: Введение в философию настоящего. – Сумы: Университетская книга, 1999.

□ Лурия А. Р. Язык и сознание / Е.Д. Хомская (ред.). – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1998.

□ Михайлов Ф.Т. Общественное сознание и сознание индивида. – М.: Мысль, 1990.

□ Нойманн Э. Происхождение и развитие сознания / Пер. с англ.. – М.: Рефл-бук, 1998.

□ Прист С. Теории сознания / А.Ф. Грязнов (пер.с англ.и предисл.). – М.: Идея-Пресс, 2000.

□ Савельева М.Ю. Введение в метатеорию сознания. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002.

□ Субъект, познание, деятельность / И.Т. Касавин (отв. ред.). – М.: Канон +, 2002.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Що таке психіка?
2. В чому суть концепції колективного несвідомого К. Юнга?
3. Як співвідносяться свідомість і мова?
4. Співвідношення чуттєвого і раціонального у свідомості.
5. Що таке творчість?

Теми для рефератів

1. Біологічні передумови і соціальні чинники виникнення і розвитку свідомості.
2. Феномен ідеального.
3. Зміст і співвідношення понять "свідоме", "підсвідоме", "несвідоме".
4. Свідомість як діяльність.
5. Феномен штучного інтелекту.

Опрацювання першоджерел

- Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному; Страх; Тотем и табу: Сборник / Пер. с нем. Я. М. Когана; М. В. Вульфа; Худ. обл. М. В. Драко. – Минск.: ООО «Попурри», 1998. – С. 161-240.
- Фромм Э. Психопанализ и религия; Искусство любить; Иметь или быть?: Пер. с англ. – К.: Ника-Центр, 1998. – С. 11-94.
- Юнг К. Г. Критика психопанализа: Пер.с нем. и англ.. – СПб.: Гуманитарное агентство "Академический проект", 2000. – С.58-167.

ЛЕКЦІЯ № 11 ДІАЛЕКТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ: ПРИНЦИПИ, ЗАКОНИ, КАТЕГОРІЇ

План

Діалектика та її альтернативи.

Діалектика як логіка і теорія пізнання.

Закони і категорії діалектики

Тривалий час філософія була єдиним джерелом узагальненого знання про світ. Накопичена з часом інформація, досвід потребували упорядкування та, в свою чергу, спонукали до подальшого пізнання і перетворення дійсності. Так поступово утворювалася система засобів, прийомів та інших пізнавальних процедур, які прийнято узагальнювати поняттям "метод". У перекладі з грецької мови це – шлях дослідження чи пізнання.

Проблема методу завжди була в центрі уваги філософів. Пропонувалися різноманітні, часто навіть полярні методологічні підходи. Але в будь-якому випадку основною функцією методу було і є регулювання, орієнтування

пізнавальної та інших форм діяльності. Метод вказує на те, як має діяти людина. Зверніться до історії філософії та опишіть становлення формально-логічного та діалектичного мислення. Чому проблема

Перебуваючи в статусі "науки наук" до середини XIX ст., філософія намагалася вирішувати не лише свої традиційні проблеми, а і суто природознавчі. З другої половини XIX ст., після закріплення позицій окремих наук та становлення теоретичного природознавства, предмет філософії трансформується, звужується. Проте філософія все одно розробляє, вдосконалює універсальну методологію пізнання.

Історично склалися два всезагальних філософських методи - діалектичний та метафізичний. Якщо діалектика розглядає світ як такий, що знаходиться у безперервному русі та розвитку, то для метафізики найважливішим є вивчення світу у сталому, фіксованому вигляді. Про відмінності між діалектичною та метафізичною концепціями розвитку можна прочитати у посібнику "Філософія" за редакцією І. Надольного. Розгорнуту систему діалектики як науки створив Гегель. К. Маркс переосмислив її з матеріалістичних позицій. За радянських часів діалектика К. Маркса була догматизована і розглядалась як універсальна та найдосконаліша методологія пізнання. В сучасній вітчизняній філософії превалює розуміння діалектики як вчення про суперечливість усього існуючого. Не втрачають свого методологічного значення основні закони та категорії діалектики, хоча не всі дослідники визнають універсальність їх дії.

Закон єдності та боротьби протилежностей, закон взаємного переходу кількісних і якісних змін та закон заперечення заперечення описують процес розвитку в цілому.

Розгляньте зміст кожного закону окремо (див. посібник "Філософія" за редакцією І. Надольного, тема 7). Наведіть приклади та поясніть методологічне значення та пізнавальну функцію законів. Які різновиди суперечностей ви знаєте? Що таке стрибок? Опишіть еволюцію та революцію, прогрес та регрес як характеристики розвитку з точки зору законів діалектики.

У процесі пізнання світу людей формуються певні поняття, в яких вони фіксують властивості та зв'язки предметів і явищ зовнішнього світу. Філософські категорії на відміну від категорій конкретних наук відображають не просто суттєві властивості відношень предмета, відкритих і доступних нашим органам чуття. Категорії сутності та явища характеризуються одна через одну. Сутність нам являється, явище завжди суттєве. Наведіть приклади.

Необхідність і випадковість

Необхідність – це сталий, істотний зв'язок явищ, процесів, об'єктів дійсності, зумовлений всім попереднім ходом їхнього розвитку. Необхідне впливає із сутності речей і за певних умов повинно обов'язково статися.

Випадковість – це те, що в даних умовах може бути, а може й не бути, може відбутися у такий спосіб, а може й інакше. Необхідне і випадкове розрізняються між собою насамперед тим, що поява необхідного зумовлена суттєвими факторами, а випадкового – найчастіше несуттєвими факторами. На прикладах поясніть зміст цих категорій.

Можливість і дійсність

Буття нового в його потенційному стані є можливість. За відповідних умов можливість перетворюється в дійсність. Під дійсністю в широкому розумінні слова мають на увазі все актуально існуюче – і в зародковому, і в розвинутому стані, і в стані згасання.

Наукове пізнання – це безперервний процес набуття та відтворення знань, який включає в себе два основних рівні – емпіричний та теоретичний. Специфіка емпіричного пізнання полягає в його безпосередньому зв'язку з досвідом (емпірією), зокрема, з чуттєво-практичною діяльністю людини. На емпіричному рівні переважаючою є роль чуттєвого пізнання. Раціональний момент та його форми, звичайно, присутні, але мають підпорядковане значення. Під час емпіричного пізнання відбувається накопичення фактів, їх первинне узагальнення, опис даних, їх систематизація та класифікація. Отже, емпіричний рівень – це рівень пізнавального процесу, що дає знання тих

закономірних зв'язків і відношень, які виявляються через аналіз безпосередніх даних спостереження та експерименту.

Розглянемо головні категорії діалектики – одиничне, особливе, загальне.

Одиничне – це категорія, яка виражає те, що відрізняє один об'єкт від іншого, що властиве тільки даному об'єкту. Спільність властивостей, відношень, речей виражається в категорії загального. Ця категорія виражає схожість властивостей, сторін об'єкта, зв'язок між елементами, частинами даної системи, а також між різними системами. Загальне не існує до і поза одиничним, так само як і одиничне не існує поза загальним. Всякий об'єкт є єдністю загального й одиничного. Проміжною ланкою між одиничним і загальним виступає особливе. Наведіть приклади.

Причина і наслідок

Повсякденне життя, досвід багатьох поколінь людей переконують нас у тому, що жодне явище не виникає саме по собі, його завжди викликає до життя інше явище, інші обставини або цілий ряд обставин. Причина – це явище, що викликає інше явище, яке називають наслідком. Причину слід відрізнити від приводу. Привід – це подія, яка безпосередньо передуює іншій події, робить можливим її виникнення, але не породжує і не визначає її. Причинність (каузальність) – одна з форм закономірного зв'язку явищ. Філософів, які визнають це, називають детерміністами; філософів, які не визнають, заперечують причинний зв'язок між явищами, називають індетерміністами. Наведіть приклади причини, наслідку, умов, приводу певних явищ.

Форма та зміст

Сукупність рис, елементів, процесів, властивих даному явищу, є його змістом. Форма – це спосіб існування і вираження змісту об'єкта. Форма і зміст знаходяться в органічній єдності. Немає змісту неоформленого, як і форми без змісту. Наведіть приклади.

Сутність і явище

Сутність – це сукупність найбільш глибоких, стійких властивостей і відношень предметів, процесів, які складають їхню основу і визначають їх

внутрішні, глибинні зв'язки. Явище – це зовнішнє виявлення сутності; це сукупність зовнішніх

На певному етапі розвитку науки виникає необхідність у переході до більш високого рівня пізнання – теоретичного. Виникнення його в першу чергу пов'язане із суспільним поділом праці, із виділенням інтелектуальної, духовної діяльності в самостійну сферу, відмінну від фізичної діяльності. Цей перехід відбувається тоді, коли результати чуттєвого пізнання упорядковуються категоріально–понятійним апаратом.

Теоретичний рівень наукового пізнання характеризується перевагою раціонального моменту – понять, теорій, законів та інших форм і розумових операцій. Теоретичний рівень – це рівень пізнавального процесу, який відображає явища та процеси з боку їх універсальних внутрішніх зв'язків та закономірностей шляхом раціональної обробки даних емпіричного знання.

Методами теоретичного рівня наукового пізнання є: аксіоматичний; гіпотетико–дедуктивний; метод сходження від абстрактного до конкретного; метод єдності історичного та логічного.

Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання є відносно самостійними стосовно один одного. Разом з тим вони передбачають та доповнюють один одного, створюючи єдиний процес пізнання світу.

ЛЕКЦІЯ № 12 ПІЗНАННЯ

План

Проблема пізнання у філософії.

Єдність чуттєвого та раціонального, логіки та інтуїції у пізнанні.

Концепції істини.

Рівні, форми і методи наукового пізнання.

Пізнання – це процес набуття та розвитку знань, обумовлений суспільно-історичною практикою людства, це така взаємодія об'єкта й суб'єкта, результатом якої є нове істинне знання про світ. Розділом філософії, що вивчає дані проблеми, є теорія пізнання (гносеологія). Одним із головних питань

гносеології є можливість одержання адекватного відображення дійсності у відчуттях, сприйняттях, уявленнях та поняттях. Починаючи висвітлення даного питання, зверніть увагу на існуючі в історії філософії підходи до проблеми пізнаваності світу. Переважна більшість філософів вважає, що об'єктивний світ пізнаваний, тобто в принципі є можливим досягнення людиною достовірного знання про нього. Представники такого філософського напрямку (Д. Юм, І. Кант та ін.), який одержав назву "агностицизм", виходять із неможливості (повної або часткової) одержання адекватних знань про світ. В агностицизмі використовується різноманітна аргументація. Загальна ідея: знання, які отримує людина, не дають адекватного відображення сутності речей і явищ, а у кращому випадку обслуговують різноманітні утилітарні потреби і запити людей.

У процесі життя та пізнання людина використовує всі свої здібності. Головними з них є почуття та розум. Аналіз будь-якої форми духовної діяльності людини показує, що знання є єдністю двох протилежних моментів – чуттєвого та раціонального. Воно неможливе без жодного з них. Органи чуття надають розуму фактичний матеріал. Розум їх узагальнює та виробляє інформацію. Діяльність розуму неможлива поза діяльністю органів чуття, а чуттєві дані в тій чи іншій мірі завжди осмислені, регулюються розумом.

Зверніться до історії філософії та проілюструйте проблему співвідношення чуттєвого та раціонального поглядами Ф. Аквінського, Д. Локка, Р. Декарта. Визначте поняття "сенсуалізм", "раціоналізм".

В сучасній філософії прийнято розглядати чуттєве пізнання як вихідне по відношенню до раціонального. В процесі антропогенезу чуттєві форми пізнання були базисними. Становлення індивідуальної свідомості також починається з формування здібності до адекватного чуттєвого відбиття дійсності. Але це не означає пріоритетності чуттєвого, оскільки лише раціональне розкриває справжній зміст чуттєвого. Отже, чуттєве та раціональне не можна протиставляти та відокремлювати одне від одного.

Пізнання світу за допомогою органів чуття (чуттєве пізнання) здійснюється у певних формах. Це відчуття, сприйняття й уявлення. Основними формами абстрактного мислення є: поняття, судження та умовивід.

Структура процесу пізнання включає в себе три компоненти: суб'єкт, об'єкт і результат пізнання (знання). Знання отримується в результаті взаємодії суб'єкта і об'єкта пізнання. Під суб'єктом пізнання в сучасній філософії розуміється як окремий соціальний індивід, наділений спроможністю до логічного мислення, так і суспільство в цілому з властивими йому засобами виробництва, рівнем розвитку культури та науки. Об'єкт пізнання – це та частина об'єктивної реальності, на яку спрямована пізнавальна діяльність суб'єкта. У цьому аспекті об'єктом пізнання може бути будь-який предмет дійсності у самому широкому значенні цього слова – як матеріальний, так і ідеальний, у тому числі і сам суб'єкт, який пізнає. Сучасна гносеологія розглядає взаємодію між суб'єктом і об'єктом пізнання в діалектичній єдності, де активною стороною виступає суб'єкт. Саме це є передумовою досягнення істинного знання про дійсність.

Результатом процесу пізнання є пізнавальний образ. Пізнавальний (гносеологічний) образ – це не копія, а ідеальний суб'єктивний образ дійсності, який є діалектичною єдністю суб'єктивного та об'єктивного, тобто об'єктивний за змістом, суб'єктивний за мірою адекватності, глибини проникнення в сутність речей.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

Проблема пізнання у філософії

План

1. Пізнання як відображення і пізнання як ідеальне конструювання дійсності. Види пізнання (буденне, позанаукове, ненаукове, наукове).
2. Суб'єкт, об'єкт і предмет пізнання. Рівні та форми пізнання.
3. Поняття методології і методу пізнання. Класифікація пізнавальних методів.
4. Істина, її основні характеристики. Основні концепції істини.

Література

Основна

1. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С.452-472.
2. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 354-384.
3. Причепій Є.М, Черній А.М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2006. – С. 304-330.
4. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 174-197.
5. Філософія: Підручник / Бичко І. В., Бойченко І. В., Табачковський В. Г. та ін. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2002. – С. 162-192.

Додаткова

- ☐ Возможности и границы познания. – М.: Мысль, 1995.
- ☐ Лекторский В.А. Эпистемология классическая и неклассическая. – М.: УРСС, 2001
- ☐ Мамардашвили М. К. Стрела познания: набросок естественноисторической гносеологии / Ю.П. Сенокосов (ред.). — М.: Языки русской культуры, 1996.
- ☐ Микешина Л. А. Философия познания: Полемиические главы. – М.: Прогресс-Традиция, 2002.
- ☐ Петрушенко В. Л. Філософія знання: онтологія, епістемологія, аксіологія: Монографія. – Львів: Ахіл, 2005.
- ☐ Познание в социальном контексте / РАН; Институт философии (Москва) / В.А. Лекторский (отв. ред.), И.Т. Касавин (отв. ред.). – М., 1994.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Чим відрізняються гносеологія і епістемологія?
2. Чому пізнання має процесуальний характер?
3. Основні філософські парадигми пізнавального процесу.

4. Критерії відмінності рівнів пізнання.
5. Як співвідносяться істина і правда?

Теми рефератів

1. Діалектика суб'єкта і об'єкта в процесі пізнання.
2. Сутність і основні форми агностицизму.
3. Специфіка істини у філософії і науці.
4. Місце творчості та інтуїції в пізнанні людиною світу.
5. Гносеологічні виміри догматизму і релятивізму.

Опрацювання першоджерел

- Рассел Б. Человеческое познание: Его сфера и границы: Пер. с англ. – К.: Ника-центр, 2001. – С. 14-68, 450-530.
- Поппер К. Логика и рост научного знания. – М.: Прогресс, 1983. – С. 34-82.
- Гадамер Х.Г. Что есть истина? // Философская и социологическая мысль. – 1992. – № 5.
- Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки: Переводы с англ. и нем. / Общ. ред. и авт. вступ. ст. И. С. Нарский. – М.: Прогресс, 1986. – С. 467-523.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА **. Філософія науки**

План

1. Наука як складне соціальне утворення. Особливості і форми наукового пізнання.
2. Основні етапи розвитку науки (класична, некласична, постнекласична). Поняття наукової парадигми.
3. Специфіка філософського осмислення науки. Філософські проблеми науки.
4. Місце і роль науки у функціонуванні суспільства.

Література

Основна

1. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 553-564.
2. Кохановский В.П. Философия и методология науки: Учебник для высших учебных заведений. – Ростов-н / Д.: Феникс, 1999. – С. 5-58, 167-208.
3. Лешкевич Т. Г. Философия науки: традиции и новации: Учебное пособие для вузов. М.: Издательство «ПРИОР», 2001. – С. 30-92, 102-132.
4. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 415-437.
5. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 199-210, 402-416.

Додаткова

- Аршинов В.И. Синергетика как феномен постнеклассической науки. – М.: ИФ РАН, 1999.
- Кулькин А.М. Наука и общество на рубеже веков. М.: ИНИОН. 2000.
- Микешина Л.А. Философия. Методология. Наука. – М.: Прометей, 2004.
- Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури / Благодійна організація "Центр практичної філософії"; НАН України; Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди. – К.: 2000.
- Проблема ценностного статуса науки на рубеже XXI века. – СПб.: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 1999.
- Степин В.С. Теоретическое знание. – М.: Прогресс-Традиция, 2000.
- Философия науки: Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук. Хрестоматия. – М.: Прогресс-Традиция; Флинта, 2005.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Основні методи наукового пізнання
2. Які основні етапи пройшла наука у своєму розвитку?
3. Що таке тип наукової раціональності?
4. Зміст терміну “наукова революція”.

5. Як співвідносяться між собою наукове і релігійне пізнання?

Теми рефератів

1. Філософія і наука: спільне і відмінне.
2. Форми наукового пізнання.
3. Наука як вид духовного виробництва.
4. Наукові революції і зміна типів раціональності.
5. Сучасні соціокультурні орієнтири науки.

Опрацювання першоджерел

- Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология // Вопросы философии. – 1992. – №7.
- Ортега-и-Гассет Х. Вокруг Галилея // Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды. – М.: Инфра-М, 2000.
- Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. / Т. Кун; Сост. В. Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – С. 13-223.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА ***Людина в соціокультурному середовищі***

План

- 1.Співвідношення понять “людина”, “індивід”, “індивідуальність”, “особистість”.
- 2.Основні концепції походження людини (релігійна, еволюційна, космологічна). Сутність і основні чинники антропосоціогенезу.
3. Специфіка трактування людини у класичній, некласичній і постнекласичній філософії.
4. Життя, смерть і безсмертя як виміри буття людини у світі.

Література

Основна

1. Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник для вищих навч. закл.. – 3-тєвид., випр. та доп. – К.: Генеза, 2006. – С. 440-455.

2. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Генеза, 1996. – С. 174-220.

3. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2003. – С. 406-430.

4. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 480-505.

5. Причепій Є.М, Черній А.М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2006. – С. 342-367.

6. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 304-325.

Додаткова

□ Аггаци Э. Человек как предмет философии // Вопросы философии. – 1989. – № 2.

□ Гудінг Д., Леннокс Дж. Людина та її світогляд: пер. з рос.. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2007

□ Гуревич П. С. Философия человека. – М.: ИФ РАН, 2001.

□ Демидов А. Б. Феномен человеческого бытия. – Минск: Харвест, 1997.

□ Попович М.В. Раціональність і виміри людського буття.– К.: Сфера, 1997.

□ Человек как философская проблема: Восток - Запад: [Сб. ст. / Отв. ред. Н.С. Кирабаев]. – М.: Изд-во Ун-та дружбы народов, 1991.

□ Человек: мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. – М.: Республика, 1995.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Що таке філософська антропологія?
2. В чому суть теорії антропосоціогенезу?
3. Що таке свобода?
4. Чому існує відчуження?
5. Роль особи в історії.

Теми рефератів

1. Антропоцентризм філософської рефлексії.
2. Духовний світ особистості: структура і шляхи формування.
3. Діалектика свободи і відповідальності у життєдіяльності людини.
4. Взаємозв'язок біологічного і соціального в людині.
5. Феномен відчуження.

Опрацювання першоджерел

- Бердяев Н.А. О назначении человека. – М.: Республика, 1993.
- Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: Пер. с фр. – М.: Политиздат, 1990.
- Фромм Э. Бегство от свободы / Г.Ф. Швейник (пер.). – 2. изд. – М.: Прогресс, 1995.
- Шарден Тейяр де. Феномен человека / Н.А. Садовский (пер.с фр.), А.С. Раутиан (предисл. и прим.). – М.: Устойчивый мир, 2001.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

Природа і суспільство. Проблема коеволюції

План

1. Суспільство і природа як синергетичні підсистеми об'єктивної реальності. Проблема побудови теоретичної моделі суспільства (натуралізм, ідеалізм, матеріалізм).
2. Виробництво – основа функціонування суспільства. Види виробництва. Спосіб виробництва матеріальних благ.
3. Поняття суб'єкта суспільного розвитку. Рід, народність, нація, клас, народ.
4. Єдність і багатоманітність суспільного розвитку. Проблема його спрямованості.

Література

Основна

1. Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник для вищих навч. закл. – 3-тєвид., випр. та доп. – К.: Генеза, 2006. – С.436-478, 501-525.
2. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Генеза, 1996. – С. 94-173.

3. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2003. – С. 485-513.

4. Горак Г.І. Філософія: Курс лекцій – К.: Либідь, 1997. – С. 182-206, 240-269.

5. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006. – С. 446-475.

6. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – С. 212-222, 258-293.

Додаткова

- ☐ Артемюк Б.Т. Суспільство: свобода і розвиток.– К.: Абрис, 2006.
- ☐ Максимов С.І. Особистість і суспільство. – Харків: Торсінг плюс, 1993.
- ☐ Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект Пресс, 1998.
- ☐ Принципы организации социальных систем: теория и практика. – К.: Свічадо, 1988.
- ☐ Світ, людина, суспільство: Хрестоматія / Упоряд. І.П. Арцишевська, Р.А. Арцишевський. – К., Ірпінь: Перун, 1997.
- ☐ Социальное знание и социальные изменения. – М: Республика, 2001.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю

1. Що таке суспільство?
2. Культура як концентрований вираз досягнень суспільства.
3. Які джерела суспільного розвитку?
4. Соціальна структура суспільства.
5. В чому суть глобалізаційних процесів?

Теми рефератів

1. Специфіка взаємозв'язку суспільства і природи.
2. Зміст і співвідношення понять «суспільне» і «соціальне».
3. Особливості суспільних законів.
4. Основні підходи до періодизації людської історії.
5. Проблема сенсу історії.

Опрацювання першоджерел

- Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер; Перекл. з німецької О.Погорілого. – К.: Основи, 1994. – С. 37-182.
- Маркс К. До критики політичної економії // Маркс К., Енгельс Ф. – Твори. – Т.13.
- Парсонс Т. О структуре социального действия / В.Ф. Чеснокова (общ. ред.), И. Бакштейн (пер.с англ.), С.А. Белановский (общ. ред.). – 2-е изд.– М.: Академический Проект, 2002. – С. 82-184.
- Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2. / Пер. з англ. О. Буценка. – К.: Основи, 1994. – С. 91-213.
- Локк Дж. Про політичне чи громадянське суспільство. Про початки політичних суспільств. – К.: Основи, 2001.

ВИМОГИ ДО РЕФЕРАТУ

Навчальний процес по курсу “Філософія” передбачає написання кожним студентом протягом кожного начального семестру одного реферату з обов'язковим захистом його.

До кожного семінарського заняття пропонуються відповідні теми рефератів. Студенти вибирають їх самостійно – за власним бажанням. Студент має можливість вибрати заздалегідь тему реферату, що відноситься до одного з семінарських занять, і виступити з цим матеріалом на даному семінарі. Існує інший варіант – реферат “захищається” на останньому семінарському занятті в семестрі. Студент має також можливість самостійно вибрати тему для реферування поза пропонованою в даній брошурі тематикою, обов'язково узгодивши її попередньо з викладачем.

Реферат має включати такі структурні блоки:

1. Вступ.
2. Основна частина (розділи, підрозділи).
3. Висновки.
4. Список використаної літератури.

За відсутності зазначених структурних блоків у рефераті він повертається студенту на доопрацювання.

В рефераті необхідно максимально повно розкрити тему, показати основні підходи до її осмислення, зв'язок з теорією і практикою. Бажано формулювати власне ставлення до питань, які розглядаються.

На титульній сторінці реферату мають бути вказані його тема; прізвище, ім'я, по-батькові студента; назва факультету; курс і група. Всі реферати пишуться (від руки) українською мовою на аркушах формату А4. Обсяг – не менше 10 сторінок тексту. Поля: зліва, зверху, знизу – 2 см., справа – 1

см. Нумерація проставляється в верхньому правому кутку, починаючи з другої сторінки.

ВИМОГИ ДО ОПРАЦЮВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ

Під час вивчення дисципліни “Філософія” кожен студент обов'язково повинен прочитати і законспектувати мінімум два першоджерела. Назви цих праць вказані у рубриці “Опрацювання першоджерел”, що є складовою всіх тем семінарських занять (частина “Завдання до самостійної роботи”). Студент самостійно обирає першоджерела для вивчення і складає їх конспекти. В них мають бути відтворені основні положення прочитаних робіт, а також представлено власне ставлення студента до засвоєного матеріалу. “Захист” конспектів не передбачається, проте, у разі виникнення у викладача питань до їх змісту, студент має бути готовий дати на них відповіді.

На титульній сторінці кожного конспекту вказуються назва першоджерела, його автор і вихідні дані книги; прізвище, ім'я і по-батькові студента; назва факультету; курс і група. Всі конспекти пишуться українською мовою на аркушах формату А4. Обсяг кожного конспекту – не менше 5 сторінок рукописного тексту. Нумерація сторінок проставляється в верхньому правому кутку, починаючи з другої сторінки.

ПРИКЛАД ТЕСТОВОГО ЗАВДАННЯ

1. Які приблизні хронологічні межі займає філософія античності:
 - а) 300 років;
 - б) 1000 років;
 - в) 2500 років.
2. Якого періоду не було в розвитку античної філософії:
 - а) досократичного;
 - б) еліністичного;
 - в) утопічно-спекулятивного.
3. Яке висловлювання належить Сократу:
 - а) “Все тече, все змінюється”;
 - б) “Я знаю, що нічого не знаю”;
 - в) “Платон мені друг, але істина дорожча”.
4. Хто з античних мислителів вперше сформулював проблему буття:
 - а) Парменід;
 - б) Анаксимандр;

в) Сократ.

5. Автором терміну “апорія” є:

- а) Демокріт;
- б) Арістотель;
- в) Зенон.

6. Вчення про ідеї є ядром філософії:

- а) Фалеса;
- б) Платона;
- в) Демокріта.

7. Розподіл наук на “філософію приму” і “філософію секунду” здійснив:

- а) Фалес;
- б) Арістотель;
- в) Анаксимандр.

8. Термін “маєвтика” є концептом філософії:

- а) Піфагора;
- б) Сократа;
- в) Зенона.

9. Стихія повітря, як першооснова буття, – ядро натурфілософії:

- а) Платона;
- б) Арістотеля;
- в) Анаксімена.

10. Діалогічний стиль творів притаманний:

- а) Геракліту;
- б) Платону;
- в) Горгію.

11. “Статус” Олександра Македонського в історії античної філософії:

- а) вчитель Сократа;
- б) учень Арістотеля;
- в) племінник Платона.

12. Термін “логос” вперше ввів у філософію:

- а) Демокріт;

- б) Геракліт;
- в) Парменід.

13. Стихія води як першооснова буття, – концепт філософії:

- а) Арістотеля;
- б) Зенона;
- в) Фалеса.

14. Найвідоміший представник атомістичного напрямку античної філософії:

- а) Демокріт;
- б) Парменід;
- в) Арістотель.

15. Перший діалектик античності:

- а) Платон;
- б) Зенон;
- в) Геракліт.

16. Кому з античних мислителів належить вислів “Платон мені друг, але істина дорожча”:

- а) Анаксімену;
- б) Арістотелю;
- в) Піфагору.

17. Вкажіть кількість творів Сократа, що дійшли до нашого часу:

- а) 9;
- б) 28;
- в) 0.

18. Теорія “ідеальної держави” – концепт філософії:

- а) Фалеса;
- б) Платона;
- в) Піфагора.

19. Навчальний заклад, що отримав назву Академія – “місце роботи..”:

- а) Арістотеля;
- б) Зенона;
- в) Платона.

20. Яка частина душі відсутня в теорії душі Платона:

- а) розумна;
- б) аморфна;
- в) вольова.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ
КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОГО
ВІДДІЛЕННЯ

1. Міф, релігія і філософія: спільне та специфічне.
2. Філософія і наука.
3. Філософія і мистецтво.
4. Еволюція ідей про предмет філософії.
5. Конфуціанство і даосизм – головні філософські школи стародавнього Китаю.
6. Даршани – ортодоксальні школи філософії стародавньої Індії.
7. Неортодоксальні давньоіндійські філософські вчення: джайнізм, буддизм, локаята.
8. Космос і Логос у античній філософії.
9. Античний скептицизм.
10. Грецький і римський стоїцизм.
11. Філософія кініків.
12. Етичні та естетичні ідеали античності.
13. Ідеал краси у творах Платона.
14. “Поетика” Арістотеля про специфіку мистецтва.
15. Етичні ідеї Арістотеля (“Нікомахова етика”).
16. Соціально-політичні вчення Платона і Арістотеля.
17. Неоплатонізм – остання філософська течія античності.
18. Апологетика та патристика середньовіччя.
19. Співвідношення віри і знання у середньовічній філософії.
20. Онтологічний доказ буття бога: Ансельм і Гегель.
21. Проблема універсалій у середньовічній філософії.
22. Середньовічна філософія Ісламу.
23. Іудейська середньовічна філософія.
24. Етичні ідеали середньовіччя.
25. Суспільство і історія у Августина Аврелія і Фоми Аквінського: порівняльний аналіз.
26. Філософська думка Візантії та її вплив на Русь.
27. Гуманістичні традиції Відродження і сучасність.

28. Фортуна і фатум у філософії Відродження.
29. Гуманістичний індивідуалізм і скептицизм М.Монтеня.
30. Політична філософія Н.Макіавеллі.
31. Співвідношення політики і етики як проблема ренесансної філософії.
32. Соціально-політичні утопії Т.Мора і Т.Кампанелли.
33. Проблема свободи у філософії Нового часу.
34. Філософія Нового часу про “природу людини” і суспільні умови її існування.
35. Філософія людини Б.Паскаля.
36. Етичні ідеї П.Гассенді.
37. Соціальна проекція теодицеї Г.Лейбніца.
38. Вчення Б.Спінози про свободу.
39. Ідея природного права і рівності людей у суспільно-політичній думці Просвітництва.
40. Моральна філософія Д.Юма.
41. Вольтер – лідер французького Просвітництва.
42. Соціальна філософія Ж.-Ж.Руссо.
43. Фаталізм і свобода у філософії Просвітництва.
44. Відродження і просвітництво у вітчизняній історії.
45. Етико-естетичне вчення І.Канта.
46. Шеллінг про природу міфа.
47. Філософська система Гегеля.
48. Філософська думка часів Київської Русі.
49. Філософія просвітництва у Києво-Могилянській академії.
50. Філософія Г.С.Сковороди.
51. Матеріалістичне тлумачення історії К.Марксом.
52. Соціально-філософські погляди М.П.Драгоманова.
53. Філософсько-культурологічні ідеї П.О.Куліша.
54. Світоглядні орієнтації Т.Г.Шевченка.
55. П.Д.Юркевич та його “філософія серця”.
56. Київська школа гуманістики (XIX-початок XXст.).
57. Погляди на філософію О.О.Потебні: “філософія мови”.
58. Філософія В.С.Соловйова.
59. Обґрунтування української ідеї у філософії XIX ст.
60. Становлення некласичної філософії на Заході: А.Шоненгауер, С.К’еркегор, Ф.Ніцше.
61. “Надлюдина” як суб’єкт нової моралі у Ф.Ніцше.
62. Психоаналіз та його еволюція.
63. Структуралізм і герменевтика: ідеї Г.-Р.Гадамера і П.Рікера.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Філософія. Навч. посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 3-е вид., стер. – К.: Вікар, 2002. – 516 с.
2. Філософія: Підручник / За заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалка – Харків: Консум, 2000.
3. Введение в философию. В 2-х ч. / Под ред. И. Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1989.
4. Філософія: Підручник / І. В. Бичко (кер. автор. кол.), І. В. Бойченко, В. Г. Табачковський та ін. – 2-е вид., стер. – К.: Либідь, 2002. – 406 с.
5. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 576 с.
6. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник / І. В. Бичко, Ю. В. Осічнюк, В. Г. Табачковський та ін. – К.: Либідь, 1991.
7. История философии : Учебник / Н. И. Горлач, Л. В. Губерский, В. Г. Кремень та ін.; За ред. Н. И. Горлача. – Х.: Консум, 2002. – 751 с.
8. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. та ін.; За ред. В. І. Ярошовця. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
9. Історія філософії: Підручник для студ. вищих закладів освіти / Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. – К.: Либідь, 2001. – 406 с.
10. Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник для вищих навч. закл.. – 3-тєвид., випр. та доп. – К.: Генеза, 2006.
11. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Генеза, 1996.
12. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003.
13. Горак Г.І. Філософія: Курс лекцій – К.: Либідь, 1997.
14. Кохановский В.П. Философия и методология науки: Учебник для высших учебных заведений. – Ростов-н / Д.: Феникс, 1999.
15. Лешкевич Т. Г. Философия науки: традиции и новации: Учебное пособие для вузов. М.: Издательство «ПРИОР», 2001.
16. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навчальний посібник. Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Центр навчальної літератури, Інкос, 2006.

17. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2006.
18. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2006.
19. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник (Бичко І. В., Табачковський В. Г., Горак Г. І. та ін. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1994.
20. Філософія: Підручник / Бичко І. В., Бойченко І. В., Табачковський В. Г. та ін. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2002.
21. Філософія: Підручник (Г. А. Заїченко, В.М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.; За ред. Г. А. Заїченка та ін. – К.: Вища школа, 1995.
22. Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди / В.І. Шинкарук (голова редкол.). – К.: Абрис, 2002.

Допоміжна

Першоджерела

1. Виндельбанд В. Что такое философия // Виндельбанд В. Избранное: Дух и история / Пер. с нем. – М.: Юристъ, 1995.
2. Маритен Ж. Философ в мире. – М.: Высшая школа, 1994.
3. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – М.: Наука, 1991. – С. 51-192.
4. Рассел Б. Что такое философия? // Бертран Рассел. Искусство мыслить / Общ. ред., сост. и предисл. О.А. Назаровой; [Пер. с англ. Козловой Е.Н. и др.]. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999.
5. Хайдеггер М. Что такое философия? // Вопросы философии. – 1993. – № 8.
6. Аврелій Марк. Наодинці з собою. – Сімферополь: Реноме. 1998.
7. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. і передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2003. – С. 15-98.
8. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – К.: Основи, 2000. – С. 7-106.
9. Цицерон. Об обязанностях. – М.: ЭКСМО-Пресс; Харьков: Фолио, 1998.
10. Августин А. Сповідь / Пер. з латини Ю. Мушака. – К.: Основи, 1996. – С. 3-102.
11. Боецій. Розрада від філософії / Пер. з лат. А. Содомора; Передм. В. Кондзьолки. – К.: Основи, 2002. – С. 45-137.
12. Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки; Державець. / Пер. з іт. А. Перепадя. – К.: Основи, 1998. – С. 393-463.
13. Роттердамський Е. Похвала Глупоті. Домашні бесіди / Перекл. з латини В. Литвинова, Й. Кобова. – К.: Основи, 1993. – С. 13-106.

14. Фома Аквинский. Доказательства бытия бога в «Сумме против язычников» и «Сумме теологии». – М.: ИФ РАН, 2000. – С. 33-77.
15. Бекон Ф. Новый Органон // Бекон Ф. Сочинения: В 2-х т. – Т.2. – М.: Мысль, 1972. – С. 7-82.
16. Гоббс Т. Левиафан // Гоббс Т. Избр. произв.: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1965. – С. 192-378.
17. Декарт Р. Метафізичні розмисли / Перек. з фр. З. Борисюк та О. Жуковського. – К.: Юніверс, 2000. – С. 21-71.
18. Лейбниц Г. Монадология // Лейбниц Г. Сочинения: В 4 т. – Т.1. – М.: Мысль, 1982. – С. 413-429.
19. Спиноза Б. Этика // Спиноза Б. Сочинения: В 2-х томах. – Т. 2. – СПб.: Наука, 1999. – С. 251-478.
20. Гегель Г. Кто мыслит абстрактно? // Гегель Г. Работы разных лет. В 2-х томах. – Т.1. – М.: Мысль, 1970.
21. Гегель Г. Наука логики. В 3-х томах. – Т.1. – М.: Мысль, 1970. – С. 95-138.
22. Кант І. Прологомени до кожної майбутньої метафізики, яка може постати як наука / Переклад з нім., вступ. ст., комент. і примітки В. Терлецького. – К.: ППС-2002, 2005.
23. Энгельс Ф. Людвиг Фейербах и конец классической немецкой философии: С приложением: К. Маркс "Тезисы о Фейербахе". – М.: Политиздат, 1981.
24. Фейербах Л. Основные положения философии будущего // Фейербах Л. Избр. философ. произв. В 3 т. – Т.1. – М.: Госполитиздат, 1955. – С. 134-204.
25. Бергсон А. Творческая эволюция / Пер. с франц. – М.: Канон-пресс, Кучково поле, 1998. – С. 33-193.
26. Кьеркегор С. Страх и трепет. – М.: Республика, 1993.
27. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі / Пер. з нім. А. Оношко. – Львів: Літопис, 2002. – С. 5-184.
28. Фрейд З. Введение в психоанализ // Психоаналитические этюды / Составление Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского. Послесловие В. Т. Кондрашенко. – Минск.: ООО «Попурри», 1998. – С. 5-179.
29. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность / Общ. ред. А.А. Гусейнова и А. П. Скрипника. – М.: Республика, 1992. – С. 46-259.
30. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. – К.: Наукова думка, 1991.
31. Прокопович Ф. Про риторичне мистецтво // Прокопович Ф. Філософські твори в 3-х т. – Т. 1. – К.: Либідь, 1979.
32. Сковорода Г. Наркіс. Разглягол о том: узнай себя // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1973.
33. Україна: Філософський спадок століть. Хроніка 2000. 37-38. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. – С. 147-169.

- 34.Юркевич П.Д. Вибране. / Переклад з російської В. П. Недашківського; упорядкування, передмова й примітки А. Г. Тихолаза. – К.: Абрис, 1993. – С. 73-114.
- 35.Маслоу А. Психология бытия. – М.: Рефл-бук, 1997.
- 36.Сартр Ж-П. Бытие и ничто. Опыт феноменологической онтологии / В.И. Колядко (пер.). – М.: Республика, 2004. – С. 28-196.
- 37.Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – С.391-406.
- 38.Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному; Страх; Тотем и табу: Сборник / Пер. с нем. Я. М. Когана; М. В. Вульфа; Худ. обл. М. В. Драко. – Минск.: ООО «Попурри», 1998. – С. 161-240.
- 39.Фромм Э. Психоанализ и религия; Искусство любить; Иметь или быть?: Пер. с англ. – К.: Ника-Центр, 1998. – С. 11-94.
- 40.Юнг К. Г. Критика психоанализа: Пер.с нем. и англ.. – СПб.: Гуманитарное агентство "Академический проект", 2000. – С.58-167.
- 41.Бердяев Н.А. О назначении человека. – М.: Республика, 1993.
- 42.Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: Пер. с фр. – М.: Политиздат, 1990.
- 43.Фромм Э. Бегство от свободы / Г.Ф. Швейник (пер.). – 2. изд. – М.: Прогресс, 1995.
- 44.Шарден Тейяр де. Феномен человека / Н.А. Садовский (пер.с фр.), А.С. Раутиан (предисл. и прим.). – М.: Устойчивый мир, 2001.
- 45.Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер; Перекл. з німецької О.Погорілого. – К.: Основи, 1994. – С. 37-182.
- 46.Маркс К. До критики політичної економії // Маркс К., Енгельс Ф. – Твори. – Т.13.
- 47.Парсонс Т. О структуре социального действия / В.Ф. Чеснокова (общ. ред.), И. Бакштейн (пер.с англ.), С.А. Белановский (общ. ред.). – 2-е изд.– М.: Академический Проект, 2002. – С. 82-184.
- 48.Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2. / Пер. з англ. О. Буценка. – К.: Основи, 1994. – С. 91-213.
- 49.Локк Дж. Про політичне чи громадянське суспільство. Про початки політичних суспільств. – К.: Основи, 2001.
- 50.Рассел Б. Человеческое познание: Его сфера и границы: Пер. с англ. – К.: Ника-центр, 2001. – С. 14-68, 450-530.
- 51.Поппер К. Логика и рост научного знания. – М.: Прогресс, 1983. – С. 34-82.
- 52.Гадамер Х.Г. Что есть истина? // Философская и социологическая мысль. – 1992. – № 5.
- 53.Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки: Переводы с англ. и нем. / Общ. ред. и авт. вступ. ст. И. С. Нарский. – М.: Прогресс, 1986. – С. 467-523.
- 54.Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология // Вопросы философии. – 1992. – №7.

- 55.Ортега-и-Гассет Х. Вокруг Галилея // Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды. – М.: Инфра-М, 2000.
- 56.Кун Т. Структура наукових революцій: Пер. с англ. / Т. Кун; Сост. В. Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – С. 13-223.
- 57.Аристотель. Первая аналитика. Вторая аналитика // Аристотель. Сочинения в четырех томах. – Т. 2. – М.: Мысль, 1978. – С. 117-240.
- 58.Вригт Г.-Х. Логика и философия в XX веке // Вопросы философии. – 1992. – № 8.
- 59.Ильенков Э. В. Философия и культура. – М.: Политиздат, 1991. – С. 30-100.
- 60.Рассел Б. Искусство мыслить / Общ. ред., сост. и предисл. О.А. Назаровой; [Пер. с англ. Козловой Е.Н. и др.]. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. – М.: 1999. – С. 34-80.
- 61.Делез Ж. Логика смысла: Пер.с франц. – М.: Раритет; Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – С. 12-125.
- 62.Ковальски Р. Логика в решении проблем. – М.: Республика, 1990.
- 63.Кэррол Л. Логическая игра. – М.: Терра – Книжный клуб, 2008.
- 64.Фреге Г. Логика и логическая семантика: сборник трудов / Пер. с нем. Б. В. Бирюкова. Под ред. З. А. Кузичевой. – М.: Аспект-Пресс, 2000. – С. 63-212.
- 65.Аристотель. О софистических опровержениях // Аристотель. Сочинения в четырех томах. – Т. 2. – М.: Мысль, 1978.
- 66.Гуссерль Э. Логические исследования: Прологомены к чистой логике. Перепечатка с изд. 1909 г. – К.: Вентури, 1995. – С. 9-51.
- 67.Поппер К. Логика и рост научного знания. – М.: Прогресс, 1983. – С. 46-236.
- 68.Тарский А. Истина и доказательство // Вопросы философии. – 1972. – № 8.
- 69.Бубер М. Два образа веры: Пер. с нем. / Под ред. П.С. Гуревича, С. Я. Левит, С. В. Лезова. – М.: Республика, 1995. – С. 125-156.
- 70.Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер; Перекл. з німецької О.Погорілого. – К.: Основи, 1994.
- 71.Кант И. Лекции по этике: Пер. с нем. / Общ. ред., сост. и вступ. ст. А.А. Гусейнова. – М.: Республика, 2000. – С. 120-211.
- 72.Кропоткин П. А. Этика: Избранные труды. – М.: Политиздат, 1991. – С. 22-183.
- 73.Мур Дж. Принципы этики. – М.: Прогресс, 1984. – С. 54-128.
- 74.Аристотель. Этика / Пер. Н.В. Брагинской, Т. А. Миллер. – М.: ООО «Издательство АРС», 2002. – Никомахова этика, книга первая.
- 75.Кант И. Основы метафизики нравственности // И. Кант. Соч.: В 6 т. – Т. 4. – Ч. 1. – М.: Мысль, 1968. – С. 219-310.
- 76.Соловьев В.С. Оправдание добра. Нравственная философия // Соловьев В.С. Сочинения в 2 т. – Т.1. / Сост., общ. ред и вступ. ст. А.Ф. Лосева и А. В. Гулыги; Примеч. С. Л. Кравца и др. – М.: Мысль, 1988. – С. 47-204.

- 77.Швейцер А. Благоговение перед жизнью / Общ. ред. А. А.Гусейнова и М. Г.Селезнева. – М.: Прогресс, 1992. – С. 28-211.
- 78.Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1996. – С. 24-123.
- 79.Гегель Г.В.Ф. Эстетика / В 4-х т. – Т. 1. – М : Искусство, 1968. – С. 23-208.
- 80.Курицын В. Постмодернизм: Новая первобытная культура // Новый мир. – 1992. – № 2.
- 81.Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М.: Мысль, 1978. – С. 47-141.
- 82.Маньковская Н.Б. Эстетика постмодернизма. – СПб.: Алетейя, 2000. – С. 32-215.
- 83.Вольтер. Эстетика: Статьи. Письма. Предисловия и рассуждения. – М.: Искусство, 1974. – С.23-89.
- 84.Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня: Пер. с нидерл. / Общ. ред. и послесл. Г. М. Тавризян. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-Академия», 1992. – С.179-240.
- 85.Хосе Ортега-и-Гассет. «Дегуманизация искусства» и другие работы. Эссе о литературе и искусстве. Сборник. Пер. с исп. – М.: Радуга, 1991. – С. 479-517.

На в ч а л ь н е в и д а н н я

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

з дисципліни «Філософія»

(для студентів всіх напрямів і спеціальностей)

Електронне видання

Укладач

А.Д. ЧАУС